

JAARVERSLAG 2017

INHOUDSOPGAVE

I. VERSLAG VAN HET BESTUUR

Voorwoord.....	4
1. Missie en strategie.....	6
2. Eumedion: gesprekspartner van beleidsmakers	12
3. Eumedion: overlegplatform met beursvennootschappen	24
4. Eumedion: participant in nationale en internationale gremia.....	28
5. Eumedion: dienstverlening aan deelnemers en informatie aan andere belanghebbenden ...	32
6. Deelnemers van Eumedion.....	38
7. Governance	39
8. Financiële situatie.....	49

II. EUMEDION JAARREKENING 2017

1. Balans vóór resultaatbestemming per 31 december 2017	52
2. Staat van baten en lasten 2017	53
3. Toelichting op de jaarrekening	54
4. Toelichting op de balans per 31 december 2017.....	55
5. Toelichting op de staat van baten en lasten 2017	58
6. Begroting 2017 versus werkelijke cijfers 2017	60

III. OVERIGE GEGEVENS

1. Controleverklaring van de onafhankelijke accountant.....	62
2. Samenstelling bestuur	68
3. Samenstelling bureau Eumedion.....	70
4. Samenstelling commissies en werkgroepen.....	72
5. Lijst van deelnemers	75
6. Contact	77

I. VERSLAG VAN HET BESTUUR

Voorwoord

Het jaar 2017 werd gekenmerkt door een voor Nederland ongekend aantal ongevraagde overnamevoorstellen, al dan niet tot stand gekomen onder druk van aandeelhouders. De ongevraagde aankondigingen van een openbaar bod op de aandelen van met name multinationals Unilever en AkzoNobel leidden tot een intens maatschappelijk debat over de (on)wenselijkheid van overnames in haar algemeenheid, het behoud van zowel werkgelegenheid als van onderzoeks- en innovatiecentra in Nederland, de vermeende kortetermijngeneigdheid van aandeelhouders, de (on)mogelijkheid om een duurzame strategie te voeren, de mate van bescherming van Nederlandse beursvennootschappen en de (on)wenselijkheid om de overheid hierbij een rol te geven. Allemaal thema's die ook Eumedion raken. Een substantieel deel van de werkzaamheden van Eumedion in 2017 stond daarom in het teken van dit maatschappelijke debat.

Eumedion probeerde dat vooral te doen door nuance in het soms emotionele debat aan te brengen. Met feiten en cijfers toonde Eumedion aan dat de Nederlandse beursvennootschappen over het algemeen goed beschermd zijn. Vrijwel alle grote Nederlandse beursvennootschappen hebben juridische dan wel economische beschermingsmaatregelen. Bovendien is het huidige Nederlandse stelsel van overname- en governanceregels zeer evenwichtig. De positie van het bestuur van een Nederlandse beursvennootschap in een overnamesituatie is sterk. Het mag gewoon 'nee' zeggen tegen een bod, wanneer dat naar zijn mening niet in het belang van de vennootschap en haar *stakeholders* is. Aandeelhouders hoeven over dit standpunt niet van tevoren te worden geconsulteerd en hebben hier al helemaal geen zeggenschap over. Wel moet het bestuur achteraf verantwoording afleggen aan de aandeelhouders. Een verzoek van aandeelhouders om via een buitengewone aandeelhoudersvergadering (BAVA) één of meerdere bestuurders en/of commissarissen te ontslaan – om zo druk te zetten op zittende bestuurders en commissarissen om in te gaan op het bod – kan door het bestuur worden afgewezen. Aandeelhouders kunnen niet zelfstandig een BAVA bijeenroepen en moeten dit via de rechter afdwingen. De rechter zal dan toetsen of het verzoek van aandeelhouders voldoet aan de normen van de redelijkheid en billijkheid. De juridische procedure rond AkzoNobel heeft in 2017 uitgewezen dat de rechter hiervan niet zomaar is te overtuigen en dat deze procedure ook vrij lang kan duren. Tegen deze achtergrond heeft Eumedion zich daarom in 2017 consequent op het standpunt gesteld dat extra bescherming van Nederlandse beursvennootschappen onnodig is. De discussie hierover heeft ook onnodige negatieve consequenties voor het Nederlandse beleggingsklimaat. Eumedion heeft aan dit onderwerp in november 2017 ook het jaarlijkse symposium gewijd. Vrijwel alle sprekers zetten kritische kanttekeningen bij het kabinetsvoornemen om het bestuur van beursvennootschappen een wettelijke

bedenktijd van maximaal 250 dagen te gunnen in het geval van een vijandige overnamesituatie of aandeelhoudersactivisme.

De door Eumedion aangebrachte nuancerings en gepresenteerde feiten klonken in het debat minder door. Tezamen met vakbondsvertegenwoordigers en diverse hoogleraren grepen diverse politici en *captains of industry* de gebeurtenissen rond Unilever en AkzoNobel vooral aan om aandeelhouders weg te zetten als sprinkhanen, aasgieren en hyena's, die puur gericht zijn op kortetermijnwinsten zonder oog te hebben voor werknemers en de samenleving in den brede. Dit droeg eraan bij dat aandeelhouders de minst populaire groep in Nederland zijn geworden, zoals De Volkskrant in december 2017 stelde. Het is een hele opgave om dit beeld bij te stellen. Een poging daartoe is gedaan door middel van het in 2017 door Eumedion genomen initiatief om een Nederlandse Stewardship Code voor institutionele beleggers te ontwikkelen. Op die manier kan er aan de Nederlandse beursvennootschappen en aan de samenleving in den brede beter zichtbaar worden gemaakt dat institutionele beleggers als "betrokken en verantwoord aandeelhouder" willen acteren. In september 2017 kon Eumedion een publieke consultatie starten over een conceptversie van de Nederlandse Stewardship Code. De inhoud van de conceptcode heeft tot veel discussie geleid, zowel binnen de aangesloten deelnemers van Eumedion, als daarbuiten. Deze discussie heeft bijgedragen aan de totstandkoming van een voldragen code die tezamen met dit bestuursverslag kan worden gepresenteerd. Een andere manier om het beeld over aandeelhouders bij te stellen, is om veel beter te benadrukken dat institutionele beleggers steeds vaker langetermijnduurzaamheidscriteria meewegen bij het nemen van hun beleggings- en stembeslissingen. In dat kader betrekken zij ook de belangen van andere *stakeholders*. Een voortvarende implementatie van het onlangs gepresenteerde EU Actieplan om de Europese kapitaalmarkt te verduurzamen kan daarbij helpen.

Al met al was 2017 een bewogen jaar. Wij willen langs deze weg benadrukken dat Eumedion het vele werk in 2017 alleen kon verzetten door de deskundigheid, toewijding en vasthoudendheid van de afgevaardigden van de deelnemers en door de financiële steun van de deelnemers. Ook de kordate en inhoudelijke ondersteuning door de Eumedion-staf heeft een belangrijke bijdrage geleverd aan dit succes. Wij willen alle betrokkenen hartelijk bedanken voor hun enthousiasme en inzet in het afgelopen jaar.

Den Haag, 20 juni 2018

Garnt Louw, voorzitter

Rients Abma, directeur

1. MISSIE EN STRATEGIE

Eumedion, statutair in Amsterdam gevestigd, heeft in 2017 haar missie en strategie geëvalueerd. De uitkomsten gaven geen aanleiding om de bestaande strategische koers fundamenteel te wijzigen. Hieronder wordt een overzicht gegeven van de missie en de strategie van Eumedion voor de periode 2018 – 2022.

1.1 Missie

Eumedion's missie is, kort gezegd:

1. Het bevorderen van goed ondernemingsbestuur en duurzaamheidsbeleid bij Nederlandse beursvennootschappen. Dit draagt bij aan een duurzame waardecreatie door deze vennootschappen en aldus ook aan een beter risico-rendementsprofiel van de deelnemers van Eumedion.
2. Het bevorderen van betrokken aandeelhouderschap door de bij Eumedion aangesloten deelnemers. Deze institutionele beleggers hebben van nature een langetermijnbeleggingshorizon.

Alleen institutionele beleggers (waar dan ook gezeteld) met aandelenbelangen in Nederlandse beursvennootschappen kunnen gewone deelnemer van Eumedion zijn. Eumedion kent daarnaast een aantal geassocieerde deelnemers.

1.2 Ambities voor 2022

1. Het behoud van een aantrekkelijk beleggingsklimaat in Nederland. Aandeelhouders van Nederlandse beursvennootschappen hebben voldoende rechten om de ondernemingsleiding ter verantwoording te roepen en maken hier op een betrokken en verantwoorde wijze gebruik van. De bestuursverslagen bieden een geïntegreerd beeld van de langetermijnwaardecreatie, de duurzaamheid van het verdienmodel van de vennootschap en van haar materiële langetermijnrisico's ('integrated reporting'). De bij Eumedion aangesloten deelnemers benutten deze informatie bij het invullen van hun rol als betrokken en verantwoorde aandeelhouder.
2. De Eumedion-deelnemers stellen zich in woord en daad op als betrokken en verantwoord aandeelhouder. De in 2018 geïntroduceerde Nederlandse Stewardship Code wordt goed nageleefd. Op Europees niveau worden stappen gezet naar meer convergentie ten aanzien van corporate governancebestelsels en verantwoordelijkheden voor institutionele beleggers. Het

uitbrengen van stemmen op aandeelhoudersvergaderingen (AVA's) verloopt in toenemende mate efficiënter, goedkoper en betrouwbaarder door gebruikmaking van digitale communicatietechnologie. Eumedion-deelnemers zijn volwaardige gesprekspartners van de Nederlandse beursvennootschappen, kunnen het beleid en de strategie van deze vennootschappen ter discussie stellen en weten veranderingen te bewerkstelligen. Eumedion faciliteert de deelnemers hierbij.

3. Eumedion is voor haar deelnemers hét onderzoeks- en kenniscentrum op het terrein van corporate governance en duurzaamheid. Eumedion is een invloedrijke en zichtbare organisatie waarmee deelnemers zich kunnen identificeren en die een aantrekkelijk dienstenpakket voor haar deelnemers biedt.

1.3 Strategie om doelen te bereiken

Eumedion tracht haar doelstellingen onder meer te bereiken door:

- Het bevorderen van overleg tussen institutionele beleggers onderling en met beursvennootschappen (collectief betrokken aandeelhouderschap);
- Het voeren van overleg met nationale beleidsmakers, instellingen van de EU en markttoezichthouders (de Autoriteit Financiële Markten (AFM), De Nederlandsche Bank (DNB), de European Securities and Markets Authority (ESMA)), met de *standard setters* voor verslaggevingsregels (zoals de Raad voor de Jaarverslaggeving (RJ), de International Accounting Standards Board (IASB), de International Auditing and Assurance Standards Board (IAASB), de International Integration Reporting Council (IIRC) en de Nederlandse Beroepsorganisatie van Accountants (NBA)) alsmede met andere relevante autoriteiten en brancheorganisaties, waaronder de Vereniging van Effecten Uitgevende Ondernemingen (VEUO), de Vereniging van Effectenbezitters (VEB) en de Dutch Fund and Asset Management Association (DUFAS);
- Het beïnvloeden van nationale en Europese wet- en regelgeving;
- Het verlenen van diensten aan haar deelnemers op het terrein van corporate governance en duurzaamheid;
- Het informeren/mobiliseren van publiek/belanghebbenden (communicatie).

1.4 Operationele doelstellingen

Uitgangspunten t.a.v. het beïnvloeden van wet- en regelgeving

- *Invloed*: aandeelhouders moeten serieuze invloed binnen de beursvennootschap kunnen uitoefenen.
 - *Transparantie*: Beursvennootschappen dienen betekenisvolle financiële én niet-financiële informatie te verschaffen, zodat kapitaalverschaffers zich een goed beeld kunnen vormen van het reilen en zeilen van de vennootschap.
 - *Verantwoording*: het bestuur, de raad van commissarissen (RvC) en de externe accountant leggen over hun werkzaamheden serieuze verantwoording af aan de AVA. Het is voor aandeelhouders gemakkelijk om gebruik te maken van hun rechten, in het bijzonder het stemrecht.
- ➔ Gesprekspartners zijn primair de nationale beleidsmakers (ministeries, leden van de Tweede en Eerste Kamer), de Europese beleidsmakers (Europese Commissie, Europese Raad en Europees Parlement), nationale en internationale *standard setters* op het terrein van verslaggeving en audit (IASB, IAASB, IIRC, RJ, NBA) en toezichthouders (ESMA, AFM). Dit geschiedt door participatie in de volgende organen teneinde *output* te beïnvloeden:
- Expert Group on technical aspects of corporate governance processes van de Europese Commissie;
 - Capital Markets Advisory Committee van IASB;
 - User Panel van European Financial Reporting Advisory Group (EFRAG);
 - IIRC Council;
 - Commissie Financiële Verslaggeving & Accountancy van de AFM;
 - Stakeholderspanel van de AFM;
 - Raad voor de Jaarverslaggeving/Stichting voor de Jaarverslaggeving;
 - Commissie Governance, Risk en Compliance van de NBA;
 - NBA-platform Integrated Reporting; en
 - Deelname aan ad hoc expertmeetings van de Europese Commissie en van ministeries.

Eumedion

- ➔ Eumedion monitort en reageert op relevante beleidsvoorstellen die betrekking hebben op de eerder genoemde drie uitgangspunten (invloed, transparantie en verantwoording). Het moet dan altijd gaan om voorstellen die de positie van de institutionele belegger in de hoedanigheid van aandeelhouder (kunnen) raken. Eumedion kan op deze terreinen ook ‘agendazettend’ zijn door *position papers* te publiceren en uit te dragen. Het voorgaande betekent ook dat Eumedion niet reageert op voorstellen die puur de positie van de institutionele belegger als organisatie raken. Dit wordt overgelaten aan specifieke brancheorganisaties zoals de Pensioenfederatie, DUFAS en het Verbond van Verzekeraars.
- ➔ Eumedion werkt, binnen het verband van het Global Network of Investor Associations (GNIA) en het International Corporate Governance Network (ICGN), samen om het collectieve geluid van institutionele beleggers ten aanzien van corporate governance- en duurzaamheidszaken verder te versterken. In Europese landen waar nog geen koepel van institutionele beleggers op het terrein van corporate governance en duurzaamheid is opgericht, moedigt Eumedion lokale partijen aan om een dergelijke koepel op te zetten en vervult Eumedion, indien gewenst, hierbij een faciliterende rol.

Uitgangspunten t.a.v. de collectieve dialoog met beursvennootschappen

- Dialoogpartners zijn de individuele vennootschappen met statutaire zetel in Nederland waarvan aandelen actief worden verhandeld of binnen afzienbare tijd zullen worden verhandeld op een Nederlandse gereguleerde markt. Met vennootschappen met statutaire zetel in Nederland waarvan de aandelen enkel worden verhandeld op een buitenlandse gereguleerde markt wordt alleen de dialoog gezocht in het geval van materiële ESG-aangelegenheden.
- Gespreksonderwerpen zijn de jaarlijkse Eumedion-speerpuntenbrief, duurzaamheidszaken, risicomanagement, distributiebeleid, alsmede de langetermijnstrategie en langetermijnwaardecreatie, strategie-executie en (voorgenomen) bestuursbesluiten die het karakter en de identiteit van de onderneming kunnen veranderen, en de verslaggevingsaspecten die samenhangen met deze onderwerpen. Daarnaast wordt een lijst met langetermijn*engagement* doelstellingen opgesteld voor specifieke ondernemingen die materiële ESG-aangelegenheden kennen.
- Eumedion organiseert voor haar deelnemers dialogen met de AEX-beursvennootschappen en zoveel mogelijk met de AMX-ondernemingen. Van belang is dat aan de dialogen een kwalitatief goede beleggersdelegatie deelneemt, met betrokkenheid van zowel portefeuillemanagers als ‘ESG-specialisten’. Eumedion bereidt de dialogen met een schriftelijke analyse voor en

Eumedion

organiseert voorbereidende *conference calls* met de daarbij betrokken deelnemers. Tijdens de dialoog zelf leidt de *Lead Investor* het gesprek, waarbij er ruimte is voor een actieve participatie van alle bij de dialoog betrokken deelnemers alsmede van het secretariaat van Eumedion. Na afloop van de dialoog wordt er een gespreksverslag gemaakt ten behoeve van de bij de dialoog betrokken deelnemers.

- Onder bepaalde voorwaarden kan het Eumedion-secretariaat en/of -bestuur de dialoog zonder deelnemers aangaan, namelijk als 1) de Beleggingscommissie dit wenselijk acht en 2) het Algemeen bestuur hiermee akkoord is. De Beleggingscommissie en het Algemeen bestuur zullen in dat geval voorafgaand aan de dialoog op de hoogte worden gesteld van de Eumedion-kernboodschappen. Dit kan zich bijvoorbeeld voordoen wanneer zich bij een bepaalde vennootschap kwesties voordoen die bredere implicaties (kunnen) hebben dan voor de betreffende vennootschap, en/of er geen *Lead Investor* is.
- Deelnemers kunnen in de dialogen met beursvennootschappen ook de belangen van obligatiehouders behartigen. In de meeste gevallen liggen deze belangen in het verlengde van de belangen van langetermijnaandeelhouders. In uitzonderlijke situaties, zoals overnames, afsplitsingen en voorstellen tot het uitkeren van superdividenden, kunnen de belangen tussen deze groepen beleggers verschillend zijn. In dergelijke situaties prevaleert het belang van langetermijnaandeelhouders.

Uitgangspunten t.a.v. dienstverlening

- Eumedion faciliteert haar deelnemers om zich als betrokken en verantwoorde aandeelhouders op te stellen. Daaronder valt:
 - Het opstellen van de Nederlandse Stewardship Code en het bevorderen van naleving van de Code onder de deelnemers van Eumedion. Voor de uitwisseling van trends en ontwikkelingen op het terrein van aandeelhoudersverantwoordelijkheden in andere landen werkt Eumedion samen met andere opstellers van nationale Stewardship Codes in het verband van het Global Stewardship Codes Network.
 - Het beïnvloeden van wet- en regelgeving t.a.v. het uitoefenen van stemrecht en het ondernemen van *engagement* activiteiten (zaken als grensoverschrijdend stemmen en transparantiebepalingen over stem- en *engagement* beleid passen hierin).

Eumedion

- Het bevorderen van relevante transparantie door het beïnvloeden van verslaggevingsregels voor de jaarrekening, het bestuursverslag en de controleverklaring van de accountant.
 - Het monitoren en eventueel beïnvloeden van wet- en regelgeving op basis waarvan bepaalde soorten ondernemingen worden uitgesloten (bijvoorbeeld clustermunitiefabrikanten) en het voor deelnemers openbaren van uitsluitingslijsten die op basis van wettelijke verboden mede door de officiële autoriteiten zijn opgesteld.
 - Het verzenden van ‘alerts’ in het geval er een controversieel onderwerp op de agenda van een AVA van een Nederlandse beursvennootschap (waar dan ook genoteerd) staat.
 - Het verzenden van overzichten van wie naar welke AVA gaat, opdat Eumedion-deelnemers desgewenst de betreffende persoon stem- en/of spreekvolmachten kunnen geven.
 - Het ondersteunen van deelnemers bij het opstellen van spreekteksten voor de AVA en het bieden van ondersteuning bij het opstellen van de prioriteiten voor de dialogen met beursvennootschappen.
- Het informeren van de deelnemers over actuele ontwikkelingen op het terrein van corporate governance en duurzaamheid via onder andere de maandelijkse nieuwsbrief, de website, sociale media en *legal alerts*. Eumedion beantwoordt vragen van deelnemers op het terrein van corporate governance en duurzaamheid; hierin past ook het houden van rondetafelbijeenkomsten (waarin *best practices* kunnen worden uitgewisseld), seminars en symposia. Daarnaast wordt aan de hand van vragen die leven bij de deelnemers een onderzoeksagenda opgesteld, die kan worden uitgevoerd door diverse onderzoeksinstituten. Voorts kunnen deelnemers worden gewezen op aanbieders van ESG-cursussen en –trainingen.
 - Om de Eumedion-standpunten bij het algemene publiek onder de aandacht te brengen, worden media hierover actief benaderd.

2. EUMEDION: GESPREKSPARTNER VAN BELEIDSMAKERS

Eumedion is ook in 2017 gesprekspartner van de nationale en Europese beleidsmakers en toezichthouders geweest voor beleid en wetgeving op het terrein van corporate governance, aandeelhoudersrechten, duurzaamheid en verslaggevingsstandaarden. Net als in de voorgaande jaren waren in 2017 de overkoepelende doelstellingen: het handhaven en zonodig vergroten van de invloed van aandeelhouders, het vergroten van de transparantie door beursvennootschappen en het verbeteren van de verantwoording van het bestuur, de RvC en de externe accountant aan de AVA. 2017 was in dit opzicht een bewogen jaar. Zoals al in het voorwoord is beschreven, kenmerkte 2017 zich door een intense maatschappelijke discussie over de vraag of Nederlandse beursvennootschappen wel voldoende beschermd zijn tegen biedingen die niet in het belang van de vennootschap en andere *stakeholders* zouden zijn en of de macht van aandeelhouders niet te ver zou zijn doorgeslagen.

2.1 Invloed van aandeelhouders

Eumedion vindt dat aandeelhouders serieuze invloed binnen een beursvennootschap moeten kunnen uitoefenen teneinde een goed systeem van *checks and balances* te bewerkstelligen. Op dit terrein waren de ontwikkelingen in 2017 tweeledig. Binnen Nederland kwam de positie van aandeelhouders onder druk te staan, terwijl deze positie op Europees niveau juist werd versterkt.

In mei 2017 concludeerde de toenmalige demissionaire minister van Economische Zaken Henk Kamp dat het noodzakelijk was het bestuur van een beursvennootschap “meer ruimte en tijd te bieden om een overname of wezenlijke aanpassing van strategie voorgesteld door aandeelhouders te beoordelen op de effecten voor alle *stakeholders*” en dat de wetgever hierbij moest optreden. De demissionaire minister stelde in een brief aan de Tweede Kamer dat het toenmalige demissionaire kabinet ernaar neigde het bestuur van een beursvennootschap in het geval van (vijandige) overnames en aandeelhoudersactivisme de mogelijkheid te geven een zogenoemde **bedenktijd van maximaal een jaar** in te roepen. Gedurende deze periode zou de besluitvorming op de AVA over de benoeming en het ontslag van bestuurders en commissarissen en over de strategie van de vennootschap moeten kunnen worden opgeschort. Het plan werd gesteund door een ruime meerderheid van de Tweede Kamer, die zelfs nog een stap verder wilde gaan. In een motie verzocht de Tweede Kamer het kabinet namelijk om, naast de wettelijke bedenktijd, te onderzoeken hoe een breder palet aan beschermingsmaatregelen tegen vijandige overnames, wettelijk zou kunnen worden vastgelegd. Eumedion heeft zich in een brief aan de kabinetsinformatuur¹, tijdens een op 1 juni 2017

¹ <http://bit.ly/2p4f9EW>.

door de Tweede Kamer gehouden hoorzitting² en in gesprekken met de betrokken ministeries verzet tegen de voorstellen. Eumedion vindt het principieel onjuist om aandeelhouders in vijandige overnamesituaties en ten tijde van aandeelhoudersactivisme een jaar lang hun meest fundamentele rechten te onthouden. Bestuurders en commissarissen zouden zich dan maximaal een jaar lang niet hoeven te verantwoorden over het gevoerde beleid. Dat doet ernstig afbreuk aan een goed stelsel van *checks and balances*.

Het op 26 oktober 2017 beëdigde kabinet-Rutte III kreeg onder meer tot taak een enigszins afgezwakte variant van de eerder door demissionair minister Henk Kamp aangekondigde bedenktijd in wetgeving om te zetten. Het op 10 oktober 2017 tussen de Tweede Kamerfracties van VVD, CDA, D66 en ChristenUnie gesloten regeerakkoord reduceert namelijk de maximale lengte van de bedenktijd van een jaar tot 250 dagen. Bovendien kan de bedenktijd niet worden ingeroepen in combinatie met beschermingsconstructies van de vennootschap zelf, zoals de uitgifte van preferente aandelen of prioriteitsaandelen, en mag deze het kapitaalverkeer niet raken. Daarnaast dienen het bestuur en de RvC in deze periode verantwoording af te leggen aan de aandeelhouders over het gevoerde beleid en dienen alle *stakeholders* die betrokken zijn bij de vennootschap te worden geraadpleegd. Eumedion heeft de voorwaarden die worden gesteld aan het invoeren van een bedenktijd verwelkomd, maar vindt een periode van maximaal 250 dagen nog steeds te lang. Ultimo 2017 was er nog geen conceptwetsvoorstel gepubliceerd.

De Nederlandse wetgever kondigde in 2017 verder maatregelen aan die afbreuk doen aan de invloed van aandeelhouders (en obligatiehouders) van specifiek verzekeraars. Net als bij banken en beleggingsondernemingen zouden ook de aandeelhouders en crediteuren van verzekeraars als eerste moeten opdraaien voor de eventuele kosten van ernstige financiële problemen bij deze financiële ondernemingen. Een wetsvoorstel dienaangaande werd eind november 2017 bij de Tweede Kamer ingediend. Het wetsvoorstel bevat instrumenten voor de externe toezichthouder om de eventuele **afwikkeling van bepaalde verzekeraars** ordentelijk te laten verlopen. Zo krijgt De Nederlandsche Bank (DNB) de mogelijkheid om bij een verzekeraar in afwikkeling een bijzondere bestuurder aan te stellen. De bijzondere bestuurder heeft alle bevoegdheden van de AVA en het statutaire bestuur. Deze bestuurder kan zo nodig afwijken van uit wettelijke voorschriften of statutaire bepalingen voortvloeiende verplichtingen van het bestuur. In het geval een verzekeraar (waarschijnlijk) failliet gaat en afwikkeling in het algemeen belang is, kan DNB zogenoemde afwikkelingsmaatregelen treffen. Daarbij moeten de verliezen eerst zoveel mogelijk op de aandeelhouders worden verhaald en vervolgens op de crediteuren. Wanneer een crediteur of een

² <http://bit.ly/2rhajG8>.

aandeelhouder minder ontvangt dan onder een normale insolventieprocedure, dan zal er een recht op compensatie bestaan. Hiervoor wordt in het wetsvoorstel een voorziening getroffen. Als afwikkelingsmaatregel kan DNB bijvoorbeeld de overgang van de gehele onderneming afdwingen, waarbij geen toestemming van de AVA van die onderneming vereist is. In januari 2018 heeft Eumedion de Tweede Kamer laten weten het niet eens te zijn met het onderdeel van het wetsvoorstel dat de bepalingen van dwingend vennootschapsrecht of financieel toezichtsrecht buiten werking stelt. Volgens Eumedion vormt dit een onwenselijke uitholling van de beleggersbescherming, is het onnodig en staat het op gespannen voet met Europees recht.³ Het wetsvoorstel ligt nog ter behandeling in de Tweede Kamer.

De wetgever kondigde verder aan om de Minister van Economische Zaken de mogelijkheid te bieden om een overname van een Nederlands telecombedrijf te blokkeren of terug te draaien indien deze overname leidt tot relevante invloed in de Nederlandse telecomsector en hierdoor de nationale veiligheid of openbare orde in gevaar kan komen. In reactie op een consultatievoorstel hierover stelde Eumedion voor om de reikwijdte van het voorstel uit te breiden naar alle Nederlandse **vennootschappen die van evident vitaal belang zijn voor het goed functioneren van de Nederlandse samenleving**.⁴ Het gaat dan om vennootschappen die een belangrijke nutsfunctie vervullen, zoals energie- en waterbedrijven, bepaalde internet- en telecombedrijven en bepaalde logistieke en transportbedrijven. De overheid zou bij een overname van een voor de Nederlandse samenleving vitale vennootschap moeten kunnen toetsen of de nationale veiligheid of de openbare orde in het geding is. De toetsing zou moeten plaatsvinden door een interdepartementale commissie – vergelijkbaar met het Amerikaanse CFIUS – die over de uitkomsten uiteindelijk advies uitbrengt aan de minister-president. Bij alle andere overnames ziet Eumedion geen rol voor de overheid weggelegd. Vennootschappen hebben op grond van het Nederlandse vennootschapsrecht, de Nederlandse corporate governance code en de bestaande jurisprudentie al voldoende mogelijkheden om zichzelf in het belang van de vennootschap en al haar belanghebbenden, zoals werknemers en aandeelhouders, tijdelijk te beschermen tegen een vijandige overname of ongewenst aandeelhoudersactivisme. Een gelijkkluidend commentaar heeft Eumedion gepubliceerd op het in september 2017 gepubliceerde voorstel van de Europese Commissie voor een Europese verordening voor de opzet van een raamwerk voor toetsing van buitenlandse investeringen.⁵

Op Europees niveau waren de ontwikkelingen ten aanzien van de positie van de aandeelhouder positiever. Zo werd op 17 mei 2017 na ruim drie jaar onderhandelen de definitieve tekst van de

³ <http://bit.ly/2DCtYpy>.

⁴ <http://bit.ly/2mXlOjA>.

⁵ <http://bit.ly/2AkIP3P>.

richtlijn aandeelhoudersbetrokkenheid vastgesteld. De richtlijn moet uiterlijk op 10 juni 2019 in de Nederlandse wet- en regelgeving zijn omgezet. Op grond van deze richtlijn krijgt de AVA van 'grote' beursvennootschappen het recht om jaarlijks een adviserende stem uit te brengen over het remuneratierapport waarin de RvC verantwoording aflegt over de uitvoering van het bezoldigingsbeleid. Deze bevoegdheid voor de AVA kent Nederland nog niet. Eumedion heeft hier al lange tijd voor gepleit, omdat een dergelijke AVA-bevoegdheid de verantwoordelijkheidsstelling van de RvC voor de uitvoering van het bezoldigingsbeleid aanscherpt. De richtlijntekst bepaalt verder dat de AVA het recht moet hebben om het bezoldigingsbeleid van het bestuur vast te stellen. Deze bevoegdheid is al sinds 2004 in het Nederlandse vennootschapsrecht opgenomen. Wel nieuw is de eis dat het bezoldigingsbeleid ten minste één maal in de vier jaar ter vaststelling aan de aandeelhouders moet worden voorgelegd en dus niet alleen maar bij elke materiële wijziging zoals nu in Nederland het geval is. Het Ministerie van Financiën en het Ministerie van Justitie en Veiligheid hebben in maart 2018 over een voorontwerp van het Implementatiewetsvoorstel in consultatie gebracht.

Positief was verder dat de belangrijkste aanbieders van aandelenindices – MSCI, S&P Dow Jones en FTSE Russell – in 2017 **voorstellen deden om stemrechtloze aandelen en/of aandelen met verschillend stemrecht niet meer of met een (veel) lager gewicht in de leidende aandelenindices op te nemen**. De discussie hierover werd in maart 2017 in de Verenigde Staten geïnitieerd na kritiek van institutionele beleggers op de beursgang van Snap, het moederbedrijf van Snapchat, een mobiele applicatie waarmee foto's en video's kunnen worden gedeeld. Snap ging met uitsluitend stemrechtloze aandelen naar de beurs van New York (NYSE). Verschillende institutionele beleggers waren huiverig over de mogelijke opname van Snap in de leidende indices, omdat zij dan via indexbeleggingen direct of indirect zouden gaan beleggen in aandelen zonder stemrecht. De drie belangrijkste aanbieders van aandelenindices startten vervolgens consultaties over de behandeling van aandelen zonder stemrecht en aandelen met verschillend stemrecht in de aandelenindices. Eumedion pleitte er in haar consultatiereacties voor om het aandelengewicht van een beursvennootschap in een aandelenindex te verlagen naarmate de vennootschap meer afwijkt van het voor institutionele beleggers belangrijke principe dat de zeggenschap op de aandelen evenredig dient te zijn aan de kapitaalbreng (het zogenoemde *one, share, one vote*-principe).⁶ Stemrechtloze aandelen zouden naar de mening van Eumedion sowieso niet in een aandelenindex mogen worden opgenomen. FTSE Russell besloot uiteindelijk om geen aandelen meer in de leidende aandelenindices op te nemen als in totaal minder dan 5% van de stemrechten wordt gehouden door onafhankelijke aandeelhouders (dat wil zeggen aandeelhouders die niet zijn gelieerd aan de

⁶ <http://bit.ly/2wq4VzZ>.

oprichters of aan bij de beursgang verkopende partijen). S&P Dow Jones Indices kondigde aan geen aandelen zonder stemrecht en aandelen met verschillend stemrecht meer toe te zullen laten tot de S&P 500 Index, de belangrijkste graadmeter van de Amerikaanse beurs. Bestaande gevallen van aandelen met verschillend stemrecht, zoals die van Google en Facebook, worden echter ontzien en de regels worden voorsnog niet doorgetrokken naar andere, internationale aandelenindices. MSCI besloot om alle beursvennootschappen die afwijken van het *one share, one vote*-principe een lagere weging te geven in de leidende wereld- en regionale aandelenindices. Hoe groter de afwijking van dit principe, hoe lager de weging. Dit beleid zal vanaf november 2018 worden toegepast op nieuwe beursvennootschappen en vanaf november 2021 op bestaande gevallen.

Positief was Eumedion ook over het wetsvoorstel dat de regering in 2017 bij de Tweede Kamer indiende waarin is bepaald dat de **externe accountant alleen nog door de AVA of door de RvC mag worden benoemd**.⁷ Uitsluitend indien een AVA en een RvC ontbreken, is het bestuur nog bevoegd. Momenteel staat de wet nog toe dat het bestuur van een vennootschap de externe accountant benoemt wanneer de AVA en de RvC hiertoe niet overgaan. De wetgever acht dit niet langer wenselijk, omdat een benoeming door het bestuur de onafhankelijke positie van de externe accountant kan aantasten. De Tweede Kamer heeft het wetsvoorstel in 2017 aangenomen. Het is de bedoeling dat het wetsvoorstel op 1 juli 2018 in werking treedt.

Eumedion maakte verder kenbaar over het algemeen positief te staan tegenover eventuele wetgevende voorstellen van de Europese Commissie om binnen het Europees vennootschapsrecht meer gebruik te maken van **digitale communicatietechnologie**. Eumedion zou het vooral aanmoedigen als beursvennootschappen meer gebruik zouden gaan maken van de digitale communicatietechnologieën bij de communicatie met aandeelhouders en bij het deelnemen aan stemmen op AVA's door aandeelhouders.⁸ Facilitering door de Europese Commissie van het gebruik van *blockchain* technologie voor het stemmen op AVA's zou Eumedion bijvoorbeeld ten zeerste toejuichen. Eumedion keert zich daarentegen tegen de mogelijkheid om AVA-besluiten te kunnen nemen zonder dat een fysieke AVA hoeft te worden belegd. Volgens Eumedion wordt de functie van de AVA als verantwoordingsorgaan aangetast als de beraadslagingen en de besluitvorming uitsluitend elektronisch – dus alleen via een 'virtuele AVA' – zouden plaatsvinden.

Eumedion besteedde in 2017 verder aandacht aan de positie van aandeelhouders bij vennootschappen die in een nakende faillissementssituatie zitten. Eumedion heeft in dat kader het **voorstel voor een Europees insolventieraamwerk** verwelkomd dat ervoor moet zorgen dat

⁷ <http://bit.ly/2n1xTkp>.

⁸ <http://bit.ly/2v50HNS>.

levensvatbare vennootschappen kunnen worden geherstructureerd en kunnen blijven functioneren.⁹ Een onnodig faillissement van een vennootschap is niet in het belang van bij de vennootschap betrokken *stakeholders*, aldus Eumedion. Aandeelhouders hebben daar in het bijzonder geen belang bij aangezien zij bij een faillissement helemaal achterin de rij staan voor de achtergebleven boedel. Wel heeft Eumedion bedenkingen geuit bij de vrijheid die EU-lidstaten wordt geboden om niet te vereisen dat een bemiddelaar of toezichthouder moet worden benoemd indien de rechten van aandeelhouders en schuldeisers (zullen) worden aangetast. Eumedion vindt dat de benoeming van een bemiddelaar of toezichthouder in deze gevallen verplicht zou moeten zijn. Daarnaast vindt Eumedion dat het richtlijnvoorstel op bepaalde onderdelen moet worden versterkt. Eumedion vindt dat de belangen van aandeelhouders beter moeten worden beschermd en is er voorstander van dat aandeelhouders die worden geraakt door een herstructureringsplan ook kunnen stemmen over dat plan. De Europese onderhandelingen over het richtlijnvoorstel zullen waarschijnlijk nog tot ver in 2018 voortduren.

2.2 Transparantie van beursvennootschappen

Eumedion vindt dat beursvennootschappen materiële financiële én niet-financiële informatie dienen te openbaren, zodat kapitaalverschaffers zich een goed beeld kunnen vormen van het reilen en zeilen van deze vennootschappen. Ook op dit terrein werden in 2017 over het algemeen positieve resultaten geboekt.

Eumedion promoot al sinds de publicatie van het in 2013 door de International Integrated Reporting Council (IIRC) ontwikkelde **raamwerk voor geïntegreerde verslaggeving**, het concept van “geïntegreerde verslaggeving”. Eumedion liet de IIRC in 2017 weten dat zij over het algemeen ook tevreden is over de eerste ervaringen met geïntegreerde verslagen. Steeds meer Nederlandse beursvennootschappen publiceren een dergelijk geïntegreerd bestuursverslag en de kwaliteit van deze verslagen neemt ook toe. Eumedion benadrukte in haar IIRC-consultatiereactie het belang van het *principle-based*-karakter van het verslaggevingsraamwerk.¹⁰ Dit heeft er namelijk aan bijgedragen dat veel vennootschappen een positieve grondhouding hebben ten opzichte van geïntegreerde verslaggeving. Het verslaggevingsraamwerk biedt beursvennootschappen de mogelijkheid om hun ‘eigen verhaal’ te vertellen over langetermijnwaardcreatie, de strategie om dit te realiseren en welke risico's hiermee gepaard gaan. Wel signaleert Eumedion een toename van het aantal organisaties en verslaggevingsraamwerken die van vennootschappen steeds meer rapportages verlangen. Het zou volgens Eumedion goed zijn als de IIRC een coördinerende rol krijgt en deze verschillende wensen desgewenst incorporeert in zijn eigen verslaggevingsraamwerk.

⁹ <http://bit.ly/2kU5in0>

¹⁰ <http://bit.ly/2oSNDXY>.

Dat zou bijvoorbeeld kunnen worden gedaan met de ontwikkeling van een **wereldwijd raamwerk voor de verslaggeving over klimaatrisico's**, zoals voorgesteld door de G20/Financial Stability Board Task Force on Climate-related Financial Disclosures (TCFD). Eumedion toonde zich in 2017 voorstander van een dergelijk raamwerk.¹¹ Eumedion verwacht namelijk dat alle beursvennootschappen wier verdienmodel een materiële impact kan hebben op klimaatverandering in hun verslaggeving beschrijven of en hoe klimaatverandering in de *governance*, de strategie en het risicomanagement is verankerd en welke indicatoren en *targets* zij gebruiken om de klimaat*impact* te meten. Dit zou moeten gebeuren aan de hand van scenario-analyses, waarbij de afspraken uit het in 2015 in Parijs gesloten Klimaatakkoord (maximale temperatuurstijging van 1,5°C tot 2°C) het uitgangspunt zouden moeten zijn. Het definitieve verslaggevingsraamwerk werd officieel aangeboden aan en besproken tijdens de G20-top van 7 en 8 juli 2017 in Hamburg.

In het kader van betere financiële verslaggeving kon Eumedion ook steun geven aan de door de International Accounting Standards Board (IASB) ontwikkelde ***Principles of Disclosure*** voor de toelichtingen op de jaarrekening.¹² Toelichtingen zijn voor beleggers namelijk van groot belang om de financiële cijfers die in de jaarrekeningen zijn opgenomen goed te kunnen analyseren. Nuttige principes zijn bijvoorbeeld dat informatie ondernemingsspecifiek dient te zijn, dat belangrijke zaken duidelijk naar voren dienen te komen en dat informatie niet onnodig mag worden gedupliceerd. De principes zullen naar verwachting hun weerslag vinden in een veel relevantere en veel kortere paragraaf die de grondslagen van de jaarrekening beschrijft.

Positief was Eumedion ook over het initiatief van de International Accounting Standards Board (IASB) om **verslaggevingsstandaard IFRS 8 'Operating Segments' aan te passen**. Echter, de aanpassingen hadden wat Eumedion betreft wel wat ambitieuzer gemogen.¹³ IFRS 8 gaat uit van het zogenoemde *through the eyes of management*-perspectief. Dit houdt in dat de in de jaarrekening opgenomen segmentinformatie in haar geheel is gebaseerd op de rapportering ten behoeve van de *Chief Operating Decision Maker* (CODM) binnen de vennootschap. In de praktijk is gebleken dat deze aanpak tot minder bruikbare informatie voor beleggers heeft geleid. De *management approach* heeft daarom niet bijgedragen aan een verbetering in het voor beleggers erg belangrijke inzicht in de segmenten van een beursvennootschap. Hoewel de IASB aanpassingen voorstelt ten aanzien van de definitie van CODM, wil de IASB niet tornen aan het uitgangspunt dat de 'hoogstgeplaatste functionaris die belangrijke operationele beslissingen neemt' beslist over de mate van transparantie

¹¹ <http://bit.ly/2lyEI1J>.

¹² <http://bit.ly/2xVESSd>.

¹³ <http://bit.ly/2htp3h2>.

over de financiële situatie van belangrijke onderdelen van de vennootschap. Volgens Eumedion is onduidelijk wie de 'CODM' is (het is namelijk geen officiële functie binnen een vennootschap) en willen beleggers een meer objectieve benadering van de gesegmenteerde informatieverstrekking. Eumedion pleitte in de consultatiereactie voor de terugkeer naar het segmenteren op basis van risico en rendementskarakteristieken, in combinatie met basale informatie over de geografische segmenten.

2.3 Bevordering van de verantwoording door bestuur, RvC en externe accountant

Eumedion wil de verantwoording van het bestuur, de RvC en de externe accountant aan de AVA bevorderen. In 2017 was er in dat kader vooral aandacht voor de rol van de accountant.

Uit een in juni 2017 door de AFM gepubliceerd toezichtsrapport bleek dat het doorvoeren van veranderingen bij de grote accountantskantoren om de **kwaliteit van de jaarrekeningcontroles** te verbeteren nog te langzaam gaat. Van de 32 door de AFM onderzochte controles van de jaarrekeningen over de boekjaren 2014 en 2015 bleken er bij maar liefst 19 sprake te zijn van ernstige tekortkomingen in de accountantswerkzaamheden. Uit het rapport bleek verder dat nog geen van de onderzochte accountantskantoren aan alle verwachtingen voldeed om de accountantscontrole duurzaam te verbeteren. Eumedion sprak in een persbericht naar aanleiding van het verschijnen van het AFM-rapport van een "moedeloos resultaat", omdat de AFM in 2010 en 2014 soortgelijke resultaten had gepresenteerd.¹⁴

Mede naar aanleiding van het AFM-rapport heeft de Nederlandse Beroepsorganisatie van Accountants (NBA) een 'Veranderagenda Audit' opgesteld. Onderdeel daarvan was het definiëren van wat **auditkwaliteit** nu precies is. Eumedion was hier niet blij mee. "In plaats van het fijnslippen van een *high level* definitie van auditkwaliteit, is het zinvoller en praktischer om de aandacht te verleggen naar het adresseren van de geconstateerde majeure gebreken in de auditkwaliteit", zo schief Eumedion de NBA.¹⁵ De NBA kwam in november en december 2017 nog met rapporten over de oorzakenanalyses van de tekortschietende controlekwaliteit en over modellen voor de structuur van accountantskantoren. De discussies hierover duren tot in 2018 voort.

Heel wat enthousiaster toonde Eumedion zich over het initiatief van de NBA om meer handen en voeten te geven aan de verwachte **werkzaamheden van de accountant bij zijn onderzoek naar de door de beursvennootschap verschaft corporate governance informatie**.¹⁶ Tot tevredenheid

¹⁴ <http://bit.ly/2tX1kb2>.

¹⁵ <http://bit.ly/2vXj88B>.

¹⁶ <http://bit.ly/2AeY3KU>.

van Eumedion stelde de NBA namelijk voor om het onderzoek van de accountant naar de corporate governance verklaring te intensiveren. Zo juichte Eumedion het toe dat de NBA voortaan van de accountant verwacht dat hij de voor hem relevante onderdelen van de interne risicobeheersings- en controlesystemen gaat controleren. Ook zal de accountant (onder meer aan de hand van de statuten van de vennootschap) moeten nagaan of alle beschermingsconstructies die een vennootschap tegen een ongewenst overnamebod of aandeelhoudersactivisme kan opwerpen, adequaat in het bestuursverslag zijn opgenomen. De accountant dient verder te evalueren of het bestuur onder toezicht van de RvC “een cultuur van eerlijkheid en ethisch gedrag heeft gecreëerd en in stand houdt”. De definitieve versie van de handreiking werd in februari 2018 door de NBA gepubliceerd.

2.4 Betrokken aandeelhouderschap

Eumedion propageert betrokken aandeelhouderschap en het op een verantwoorde manier gebruikmaken van de rechten door aandeelhouders. Dit is des te belangrijker nu de maatschappelijke perceptie over aandeelhouders niet positief is.

Eumedion heeft al in 2011 een aantal **best practices voor betrokken aandeelhouderschap** opgesteld. Deze *best practices* zijn op 1 januari 2012 in werking getreden en gelden voor alle institutionele beleggers die bij Eumedion zijn aangesloten. In 2017 heeft een speciale werkgroep bestaande uit afgevaardigden van veertien Eumedion-deelnemers een evaluatie uitgevoerd naar de toepassing en werking van de *best practices*. Doelstelling van de evaluatie was om te bekijken of i) de *best practices* nog steeds *state of the art* waren en ii) nog steeds in lijn waren met buitenlandse ontwikkelingen (onder meer de richtlijn aandeelhoudersbetrokkenheid, de opkomst van *stewardship codes* in veel landen). De werkgroep kwam vrij snel tot de conclusie dat deze buitenlandse ontwikkelingen noopten tot een herziening van de *best practices*. De werkgroep stelde zich daarbij de ambitie om de *best practices* te transformeren tot een ‘Nederlandse Stewardship Code’ teneinde het belang van transparantie over de *engagement* activiteiten van alle institutionele beleggers bij Nederlandse beursvennootschappen te onderstrepen en om aan Nederlandse beursvennootschappen beter zichtbaar te maken welke beleggers zich als “betrokken en verantwoord aandeelhouder” opstellen. De werkgroep stelde verder voor om eerst een publieke consultatie over een concept van de Stewardship Code te houden alvorens deze definitief vast te stellen. Het Algemeen bestuur van Eumedion heeft de aanbevelingen van de werkgroep overgenomen en stelde de tekst van de conceptcode eind augustus 2017 vast. De conceptcode werd op 18 september 2017 in consultatie gebracht.¹⁷ De consultatie sloot op 15 november 2017.

¹⁷ <http://bit.ly/2xaFnHQ>.

In de conceptcode werd voortgebouwd op de *best practices* uit 2011, maar zij bevatte ook een aantal nieuwe punten:

- Het monitoren van de strategie en de kapitaalstructuur van de beursvennootschappen werd een expliciet onderdeel van een '*stewardship*beleid' van een institutionele belegger. Deze nieuwe bepaling vloeide rechtstreeks voort uit de richtlijn aandeelhoudersbetrokkenheid.
- Voorgesteld werd dat betrokken en verantwoorde institutionele beleggers desgewenst zich ook op de hoogte stellen van de opvattingen van andere *stakeholders* van de vennootschap (bijvoorbeeld de ondernemingsraad en niet-gouvernementele organisaties) over bijvoorbeeld controversiële issues die op de AVA-agenda staan..
- In het geval een betrokken en verantwoorde institutionele belegger een dialoog wil starten met een beursvennootschap, dan zou deze belegger bereid moeten zijn om zijn volledige aandelenpositie op verzoek van de vennootschap kenbaar te maken (dus zowel zijn aandelen- als derivatenpositie).
- In het geval de *short* positie groter is dan de *long* positie in de vennootschap dan wordt de betreffende belegger geacht zich te onthouden van stemmen in de AVA.

Er kwamen meer dan twintig schriftelijke reacties op de conceptcode binnen en ook een aantal mondelinge reacties. De hoeveelheid en de inhoud van commentaren leidden ertoe dat de werkgroep het Algemeen bestuur adviseerde om de inwerkingtreding, die was voorzien voor 1 januari 2018, in ieder geval zes maanden uit te stellen. De werkgroep heeft meer tijd nodig om op de commentaren te reflecteren en de uiteindelijke code te finaliseren. Het Algemeen bestuur nam deze aanbeveling over. De werkgroep kon begin juni 2018 de definitieve versie van de Nederlandse Stewardship Code aan het Algemeen bestuur presenteren.

Niet alleen stonden aandeelhoudersverantwoordelijkheden in Nederland in de belangstelling, dat gold ook in Europa. Zo pleitte de **Europese High-Level Expert Group on Sustainable Finance** (HLEG) er in zijn conceptaanbevelingen onder meer voor om in de Europese richtlijnen die betrekking hebben op de financiële markten helder te maken dat de fiduciaire verantwoordelijkheid van bestuurders van institutionele beleggers ook duurzaamheidsaspecten omvat. Ook zouden vermogensbeheerders beter moeten rapporteren over de wijze waarop zij duurzaamheids- en governancefactoren hebben geïntegreerd in hun beleggingsstrategie en over de wijze waarop zij hebben gestemd op duurzaamheidsonderwerpen die aan de orde zijn gekomen op de AVA's. In de consultatiereactie gaf Eumedion aan deze aanbevelingen te steunen.¹⁸ Deze voorstellen hebben het gehaald in het definitieve rapport met aanbevelingen dat de HLEG eind januari 2018 publiceerde.

¹⁸ <http://bit.ly/2eIrVSK>.

In het kader van meer transparantie over omvangrijke *short* posities die in vennootschappen worden gehouden, heeft Eumedion er in 2017 bij de Europese koepel van beurstoezichthouders ESMA voor gepleit dat de nationale beurstoezichthouders periodiek een overzicht gaan verstrekken van de totale, gemelde netto *short* posities in individuele beursvennootschappen.¹⁹ Een dergelijke **additionele transparantiebepaling in de Europese Short Selling Verordening** zou bijdragen aan een verbeterd inzicht onder marktpartijen van de *short selling*-activiteiten in een bepaald aandeel en daarmee aan marktefficiëntie. Eumedion zou ook voelen voor een centralisatie van de meldingsprocedure voor substantiële *short*posities, zodat marktpartijen niet in elke EU-lidstaat aan aparte notificatieprocedures hoeven te voldoen. Eumedion zou ook graag zien dat ESMA de Europese Commissie adviseert om de mogelijkheid voor nationale toezichthouders om *short selling* in een bepaald aandeel tijdelijk te verbieden, af te schaffen. Die tijdelijke verboden blijken in de praktijk niet of nauwelijks effect te hebben, terwijl de liquiditeit en het beleggersvertrouwen in de betreffende aandelen wel worden aangetast. In zijn definitieve advies aan de Europese Commissie heeft ESMA tot ongenoegen van Eumedion uiteindelijk afgezien van het opnemen van het merendeel van de hiervoor genoemde aanbevelingen.

Eumedion heeft zich in 2017 ook gemengd in de discussie over de rol van en transparantie door stemadviesbureaus die institutionele beleggers bijstaan bij het bepalen van hun stemgedrag op AVA's. In het kader van een **consultatie over de werking van de in 2014 ontwikkelde gedragscode voor stemadviesbureaus**, heeft Eumedion ervoor gepleit dat stemadviesbureaus niet alleen een beleid en procedures moeten hebben om mogelijke belangenconflicten bij stemadviesbureaus te voorkomen, maar dat die ook regulier op effectiviteit worden geëvalueerd.²⁰ Eumedion wijst erop dat sommige stemadviesbureaus niet alleen diensten verlenen aan institutionele beleggers (stemadviezen), maar ook aan beursvennootschappen (zoals adviezen om het duurzaamheids- en governancebeleid te verbeteren en het afgeven van zogenoemde 'ESG-rankings'). Hierdoor kunnen belangenconflicten ontstaan en kan de onafhankelijkheid van de totstandkoming van het stemadvies in gevaar komen. Eumedion vindt dat die stemadviesbureaus de dienstverlening aan beursvennootschappen in een aparte dochtermaatschappij moeten onderbrengen en dat er *Chinese walls* moeten zijn tussen de verschillende afdelingen die verschillende soorten adviezen geven. De code voor stemadviesbureaus zou hierop moeten worden aangepast. Eumedion deed verder de aanbeveling om in de code te verankeren dat de conceptstemanalyse en het conceptstemadvies eerst naar de desbetreffende vennootschap moeten worden gestuurd voordat deze wordt gefinaliseerd en naar de institutionele beleggers wordt

¹⁹ <http://bit.ly/2qtXIAt>.

²⁰ <http://bit.ly/2B8ex4P>.

verzonden. De vennootschappen hebben dan de gelegenheid om de tekst te *checken* op feitelijke onjuistheden. Deze 'consultatiefase' moet wel kort zijn en mag door vennootschappen niet worden aangegrepen om de stemadviesbureaus te bewegen het stemadvies aan te passen. Het is nog niet bekend of de gedragscode ook daadwerkelijk zal worden aangepast. Daarover zullen de stemadviesbureaus in het najaar van 2018 besluiten.

2.5 Belangrijkste aandachtspunten voor 2018

Eumedion zal in 2018 commentaar geven op de volgende, voor institutionele beleggers, belangrijke beleidsvoorstellen²¹:

1. Het wetsvoorstel om de herziene richtlijn aandeelhoudersrechten om te zetten in de Nederlandse wet- en regelgeving.
2. Het te verwachten wetsvoorstel om een bedenktijd voor het bestuur van een beursvennootschap in te voeren in het geval van een vijandige overnamesituatie of van aandeelhoudersactivisme.
3. De concrete voorstellen die voortvloeien uit het Europese Actieplan inzake *Sustainable Finance*.
4. De evaluatie van de Wet beloningsbeleid financiële ondernemingen.
5. Mogelijke wijzigingen in de structuurmodellen voor accountantskantoren.

²¹ Zie voor meer informatie over deze en andere voorstellen het Eumedion Beleidsplan 2018: <http://bit.ly/2Db5g3Y>.

3. EUMEDION: OVERLEGPLATFORM MET BEURSVENNOOTSCHAPPEN

Eumedion biedt haar deelnemers een platform om in gezamenlijk verband te overleggen met Nederlandse beursvennootschappen en om gezamenlijk te overleggen over onderwerpen die op de agenda van AVA's van deze vennootschappen staan.

Het secretariaat van Eumedion ondersteunt dit proces door:

- a. Het organiseren van een dialoog met de belangrijkste beursvennootschappen;
- b. Het faciliteren van de deelnemers bij het bezoeken van AVA's en het uitoefenen van het stemrecht aldaar;
- c. Het monitoren van de agenda's van AVA's en de jaarlijkse financiële verslaggeving van de Nederlandse beursvennootschappen, en het verzenden van een *alert* naar alle deelnemers in het geval er een controversieel onderwerp op de agenda van de AVA staat;
- d. Het opstellen van een evaluatie van het aandeelhoudersvergaderingen- en jaarverslagenseizoen en het verzenden van de speerpuntenbrief naar de Nederlandse beursvennootschappen.

3.1 Het organiseren van een dialoog met de belangrijkste beursvennootschappen

In de afgelopen jaren wordt het belang van een dialoog tussen de vennootschap en haar aandeelhouders, zowel vóór als tijdens de AVA, steeds sterker benadrukt. Dat blijkt onder meer uit de in 2017 vastgestelde richtlijn aandeelhoudersbetrokkenheid.

Eumedion heeft in 2017 voor haar deelnemers met 31 verschillende Nederlandse beursvennootschappen in totaal 33 dialogen georganiseerd. Daarnaast werd in een enkel geval nog separaat gesproken met eenieder en met aandeelhouders die onderwerpen voor de AVA-agenda hadden aangedragen. Ter voorbereiding op elke dialoog werd door het Eumedion-secretariaat een inventarisatie gemaakt van mogelijk te bespreken onderwerpen, waaronder in ieder geval de speerpunten uit de jaarlijkse speerpuntenbrief. In een voorbereidende *conference call* met de deelnemers werden de onderwerpen geprioriteerd en werd de definitieve agenda opgesteld die vervolgens werd gedeeld met de desbetreffende beursvennootschap. Eumedion heeft in de dialoog geen eigen opvatting; het is aan de individuele deelnemers om een eigen beoordeling te maken.

3.2 Het faciliteren van de deelnemers in het bezoeken van AVA's en het uitoefenen van het stemrecht aldaar

Het Eumedion-secretariaat heeft ook in 2017 het bezoeken van AVA's door deelnemers en het uitoefenen van het stemrecht aldaar gefaciliteerd door onder andere de gegevens van de

afgevaardigden van de deelnemers die de AVA's bezoeken, rond te sturen. In totaal werden in het AVA-seizoen 2017 door Eumedion-deelnemers (binnen het Eumedion-samenwerkingsverband) 40 verschillende AVA's bezocht, waaronder die van vrijwel alle AEX-vennootschappen.

3.3 Het monitoren van de agenda's van AVA's en de bestuursverslagen van de Nederlandse beursvennootschappen, en het verzenden van een *alert* naar alle deelnemers in het geval er een controversieel onderwerp op de agenda van de AVA staat.

Het Eumedion-secretariaat heeft in 2017 zowel alle agenda's van de AVA's van de Nederlandse beursvennootschappen als de corporate governance- en duurzaamheidsparagrafen van alle bestuursverslagen en de beschikbare duurzaamheidsverslagen bekeken. In totaal werden 945 stempunten beoordeeld en werd voor de AVA van vijf (2016: negen) beursvennootschappen de zogenoemde *alert*procedure in werking gesteld. De *alert*procedure wordt in werking gesteld op het moment dat het Eumedion-secretariaat een mogelijk controversieel onderwerp op een AVA-agenda signaleert. Op dat moment wordt de Eumedion-deelnemer die de AVA van de betreffende beursvennootschap gaat bezoeken op de hoogte gesteld, evenals de voorzitter van de Beleggingscommissie. Deze personen besluiten vervolgens om in contact te treden met de beursvennootschap om nadere uitleg te vragen en om de Beleggingscommissie van Eumedion bijeen te roepen. Op het moment dat de Beleggingscommissie besluit dat het betreffende voorstel (flagrant) in strijd is met de Nederlandse wet- en regelgeving, de Nederlandse corporate governance code en/of het Eumedion Handboek Corporate Governance wordt, na kennisgeving van de Eumedion-voorzitter, door het Eumedion-secretariaat een *alert* uitgestuurd naar alle deelnemers van Eumedion. Van de vijf keer dat in 2017 de *alert*procedure voor een AVA in werking werd gesteld, werd in vier gevallen daadwerkelijk een *alert* uitgestuurd. De uitgezonden *alerts* hadden betrekking op voorstellen tot wijziging van het bezoldigingsbeleid voor het bestuur (tweemaal), een aandeelhoudersresolutie en de omvang van de machtiging voor het bestuur om nieuwe aandelen uit te geven. In één geval werd het voorstel dat op de agenda stond verworpen. In de andere drie gevallen ontmoette het voorstel een relatief hoog aantal tegenstemmen (uiteenlopend van 5% tot 25% van de uitgebrachte stemmen).

3.4 Het opstellen van een evaluatie van het AVA- en jaarverslagenseizoen en het verzenden van de speerpuntenbrief naar de Nederlandse beursvennootschappen

Kort na het AVA-seizoen heeft Eumedion een evaluatie van het AVA-seizoen 2017 opgesteld, waarin de belangrijkste bevindingen en conclusies vanuit het perspectief van institutionele beleggers zijn weergegeven. Ook werd verslag gedaan van de bevindingen rond de Eumedion Speerpuntenbrief.²²

²²<http://bit.ly/2u8FvJ4>.

Op de evaluatie is voor de media een toelichting gegeven. De evaluatie is vervolgens naar de Monitoring Commissie Corporate Governance Code gestuurd en een bewerking van de evaluatie is verschenen in het juridisch vaktijdschrift Ondernemingsrecht.

De hoofdpunten van de evaluatie waren:

- Het AVA-seizoen verliep turbulent door een voor Nederland ongekend aantal ongevroagde overnamevoorstellen. De ongevroagde (aankondigingen van) openbare biedingen op de aandelen van PostNL, Unilever, AkzoNobel, Refresco Group, Accell Group en Telegraaf Media Groep (TMG) domineerden niet alleen de AVA's van deze vennootschappen, maar ontketenden ook een breed maatschappelijke debat over de mate van bescherming van Nederlandse beursvennootschappen. Daarnaast stapten ontevreden aandeelhouders van AkzoNobel en TMG naar de rechter uit frustratie over de gang van zaken en het beleid van de vennootschapsleiding rond de (aangekondigde) biedingen.
- Ondanks deze turbulentie werden slechts drie van de in totaal 945 geagendeerde stempunten (zijnde 0,3%) door de AVA verworpen (2016: ook drie). Zeven voorstellen (2016: vier) werden om verschillende redenen (vlak) vóór aanvang van de AVA van de agenda gehaald.
- Het animo onder aandeelhouders om deel te nemen aan de besluitvorming in de AVA bleef onveranderd hoog: bij de AEX-vennootschappen was gemiddeld 71,4% van het totale aandelenkapitaal aanwezig of vertegenwoordigd (2016: 71,5%). Bij de AMX-vennootschappen was dit 67,4%; een recordhoogte na de 65,2% in 2016.
- Uitzonderingen daargelaten (zoals bij Philips en Unilever), leidden de bezoldigingsvoorstellen in 2017 – in vergelijking met voorgaande jaren – tot minder controversie. Dit was wellicht mede te danken aan de inhoud van die voorstellen: over het algemeen vrij gematigde stijgingen van het vaste salaris, vereenvoudigde bezoldigingsstructuren en aanscherpingen van zowel de prestatiecriteria als de richtlijnen om een aandelenbelang in de 'eigen vennootschap' op te bouwen.
- Net als in voorgaande jaren waren de voorgestelde machtigingen om nieuwe aandelen uit te geven en om daarbij het voorkeursrecht voor bestaande aandeelhouders te beperken of uit te sluiten de meest controversiële stempunten.
- De mogelijke impact van klimaatverandering op de bedrijfsstrategie was bij een groot aantal vennootschappen een belangrijk discussiepunt tijdens de AVA en er werd over het algemeen ook meer informatie over opgenomen in het bestuursverslag.
- Het aantal beursvennootschappen dat een geïntegreerd verslag publiceerde, steeg van 18 in 2016 naar 28 in 2017. Dat is bijna 30% van het totaal aantal Nederlandse

beursvennootschappen. Met een geïntegreerd verslag krijgen beleggers beter inzicht in het langetermijnwaardecreatiemodel en de daarbij behorende risico's.

- Het is bemoedigend dat de meerderheid van de Nederlandse beursvennootschappen in haar bestuursverslagen over 2016 rapporteerde over de Sustainable Development Goals (SDG's) van de Verenigde Naties. Deze 17 doelen, in 2015 opgesteld en ondertekend door 193 landen, worden gezien als de routekaart naar vrede, veiligheid, bestaanszekerheid, welzijn en een leefbare wereld in 2030. De meeste Nederlandse AEX-vennootschappen hebben in meer of mindere mate in hun verslagen aandacht besteed aan de SDG's, en vastgesteld op welke doelen zij gezien hun activiteiten de grootste bijdrage kunnen leveren. Gezien het belang van de bijdrage van (beurs-)vennootschappen bij het behalen van de SDG's heeft is dit onderwerp één van de onderwerpen in de Eumedion Speerpuntenbrief voor 2018.²³
- Doordat veel beursvennootschappen de afgelopen jaren een nieuwe accountant hebben gekozen, is er nog steeds een neerwaartse druk op de accountantskosten. Het ziet er echter naar uit dat dit een 'éénjaars-effect' is. In het tweede controlejaar is er bij veel vennootschappen sprake van een substantiële stijging van de controlekosten (bijna 12% in het geval van de AEX-vennootschappen).

²³ <http://bit.ly/2z3CBUt>.

4. EUMEDION: PARTICIPANT IN NATIONALE EN INTERNATIONALE GREMIA

Eumedion participeert in verschillende nationale en internationale organisaties om het geluid van de bij Eumedion aangesloten institutionele beleggers te laten horen en om reeds in een vroeg proces betrokken te zijn bij de totstandkoming van beleid dat institutionele beleggers (mogelijk) zal raken.

4.1 Monitoring Commissie Corporate Governance Code

De Monitoring Commissie Corporate Governance Code is samengesteld door de organisaties die in 2003 de Commissie Tabaksblat hebben ingesteld (de zogenoemde schragende partijen), waaronder (de rechtsvoorganger van) Eumedion. Jaap van Manen (hoogleraar corporate governance Rijksuniversiteit Groningen en voormalig PwC-partner) werd in december 2013 benoemd tot voorzitter van de derde Monitoring Commissie. Else Bos (voormalig bestuursvoorzitter PGGM) werd tot commissielid benoemd. Zij was tussen 1 januari 2007 en 31 december 2009 bestuurslid van Eumedion. Op aandringen van de zogenoemde schragende partijen heeft de Commissie Van Manen in 2016 de Nederlandse corporate governance code geactualiseerd. Naar de mening van Eumedion is de code weer *'state of the art'* geworden en loopt deze op sommige punten internationaal voorop. De benoemingstermijn van de 'Commissie Van Manen' liep in december 2017 af. Een nieuwe Monitoring Commissie zal waarschijnlijk kort na de zomer 2018 kunnen worden geïnstalleerd.

4.2 Raad voor de Jaarverslaggeving

Eumedion participeert sinds 2007 in de zogenoemde gebruikersdelegatie van de RJ. De RJ heeft tot doel de kwaliteit van de externe verslaggeving, in het bijzonder de jaarrekening, door rechtspersonen en andere organisaties in Nederland te bevorderen. Dit wordt onder meer gerealiseerd door het publiceren van 'Richtlijnen voor de jaarverslaggeving' en door het becommentariëren van voorstellen tot wijziging van de internationale verslaggevingsstandaarden IAS/IFRS. Sinds 22 maart 2011 zit Martijn Bos, beleidsmedewerker verslaggeving en audit van Eumedion, in de RJ. Eumedion-directeur Rients Abma zit in het bestuur van de Stichting voor de Jaarverslaggeving.

4.3 Adviserend panel van vertegenwoordigende organisaties van de AFM

Eumedion is in 2010 op uitnodiging van de AFM lid geworden van het adviserend panel van vertegenwoordigende organisaties van de AFM. Het adviserend panel komt twee keer per jaar samen en kan dan vragen stellen en advies geven over het jaarplan, de begroting, de kosten van het toezicht en de jaarverantwoording van de AFM. Het overleg tussen de AFM en het adviserend panel heeft twee doelen: i) instellingen die onder toezicht van de AFM staan, kunnen invloed uitoefenen op de financiën en het beleid van de AFM en ii) de AFM krijgt inzicht in de financiële gevolgen die het

toezicht heeft voor de instellingen. De AFM kan door het overleg ook weer haar eigen functioneren verbeteren. Eumedion kon in 2017 alleen bij de voorjaarsvergadering van het panel aanwezig zijn.

4.4 Commissie Financiële Verslaggeving & Accountancy van de AFM

Op uitnodiging van de AFM heeft de directeur van Eumedion sinds 25 oktober 2012 zitting in de Commissie Financiële Verslaggeving & Accountancy van de AFM. De Commissie is ingesteld om een bijdrage te leveren aan de bredere oordeelsvorming van de AFM over het toezicht op de financiële verslaggeving & accountantsorganisaties waarbij het veelal beleidsmatige aspecten betreft. In 2017 is de Eumedion-directeur aanwezig geweest bij alle drie vergaderingen. Tijdens deze vergaderingen stond vooral de maatschappelijke discussie over de toekomst van het accountantsberoep centraal, alsmede de kwaliteit van de financiële verslaggeving.

4.5 European Expert Group on Technical Aspects of Corporate Governance Processes

Eumedion-directeur Riens Abma werd op 13 september 2017 door de Europese Commissie voor twee jaar benoemd tot lid van de Expert Group on Technical Aspects of Corporate Governance Processes. Ook Eumedion-bestuurslid Amra Balić werd tot lid van deze expertgroep benoemd. De expertgroep zal de Europese Commissie in 2018 en 2019 adviseren over de implementatiemaatregelen inzake de richtlijn aandeelhoudersbetrokkenheid, over het faciliteren van het gebruik van digitale communicatiemiddelen bij het stemmen op AVA's en bij het identificeren van aandeelhouders en ten aanzien van andere Europese corporate governance beleidsinitiatieven. De expertgroep wordt voorgezeten door een afgevaardigde van het directoraat-generaal Justitie van de Europese Commissie en komt ten minste acht keer per jaar bijeen.

4.6 International Corporate Governance Network

ICGN is het wereldwijde netwerk van institutionele beleggers dat onder meer tot doel heeft goede corporate governance in de wereld te bevorderen. Het doet dit onder andere door *best practices* voor zowel beursvennootschappen als institutionele beleggers te ontwikkelen, door te reageren op consultaties en voorstellen voor wetgeving van nationale en internationale overheden op het terrein van corporate governance en door een platform te bieden waar leden elkaar kunnen ontmoeten. Dit gebeurt onder andere door het organiseren van congressen. Claudia Kruse (APG Asset Management en tot halverwege 2017 lid van het Dagelijks bestuur van Eumedion) is sinds 2016 lid van het ICGN-bestuur. Daarnaast is Riens Abma lid van de Shareholder Rights Committee. Verder zijn diverse afgevaardigden van Eumedion-deelnemers lid van verschillende ICGN-commissies.

4.7 Global Network of Investor Associations (GNIA)

Eumedion is sinds 2013 lid van het GNIA, een parapluorganisatie van nationale organisaties die de belangen van institutionele beleggers behartigen. Eén keer per kwartaal wordt een *conference call* gepland om de belangrijkste ontwikkelingen in de landen waar de beleggersplatformen zetelen te bespreken en om, als dat dienstig is, elkaar te ondersteunen. Naast Eumedion zijn lid van GNIA: de Asian Corporate Governance Association (ACGA), de Australian Council of Superannuation Investors (ACSI), de Australian Institute of Superannuation Trustees (AIST), de Braziliaanse Association of Capital Markets Investors (AMEC), de Italiaanse organisatie van vermogensbeheerders Assogestioni, de Canadian Coalition of Good Governance, de Amerikaanse Council of Institutional Investors, de Britse organisatie van vermogensbeheerders Investment Association en de Maleisische Minority Shareholder Watchdog Group. ICGN verzorgt het secretariaat van GNIA.

4.8 Global Stewardship Codes Network

Eumedion participeert sinds 2016 in het Global Stewardship Codes Network. Dit is een informeel netwerk van alle opstellers van nationale gedragscodes voor institutionele beleggers ('Stewardship Codes'). Periodiek wordt informatie uitgewisseld over de ontwikkelingen op het terrein van aandeelhoudersverantwoordelijkheden en de monitoring van de gedragscodes. Eumedion heeft in 2011 voor haar deelnemers de 'Best practices voor betrokken aandeelhouderschap' opgesteld en die worden gezien als de 'Nederlandse Stewardship Code'. Naast Eumedion zijn de opstellers van de Stewardship Codes van Brazilië, Canada, Denemarken, Filipijnen, Hong Kong, Italië, Japan, Kenia, Maleisië, Taiwan, Thailand, het Verenigd Koninkrijk, Zuid-Afrika, Zuid-Korea en Zwitserland bij het informele netwerk aangesloten.

4.9 International Integrated Reporting Council

Op 2 augustus 2010 is door het Global Reporting Initiative en het Accounting for Sustainability Project van de Britse prins Charles de IIRC ingesteld. Deze organisatie heeft eind 2013 een raamwerk voor geïntegreerde verslaggeving ontwikkeld. Dit raamwerk brengt financiële, milieu-, sociale en governance informatie samen in een helder, consistent en vergelijkbaar, "geïntegreerd" format. Dit kan bijdragen aan een beter begrip bij analisten en andere stakeholders van de totale (langetermijn) *performance* van een onderneming. Eumedion is intensief betrokken geweest bij de totstandkoming van het IIRC-raamwerk. Angeli van Buren, voorzitter van de Eumedion Verslaggevings- en auditcommissie, is namens Eumedion lid van de Council.

4.10 Capital Markets Advisory Committee van de International Accounting Standards Board

Martijn Bos is sinds 1 januari 2012 lid van de Capital Markets Advisory Committee (CMAC) van de IASB. Dit is het adviesorgaan van het IASB waarin gebruikers van jaarrekeningen zitting hebben. Eumedion houdt via dit orgaan vinger aan de pols bij de ontwikkelingen binnen de IASB en kan ook proactief onderwerpen agenderen, zoals is gebeurd bij de consultatie over de IASB Agenda 2016-18.

4.11 User Panel van de European Financial Reporting Advisory Group

Martijn Bos heeft sinds eind 2011 zitting in het User Panel van EFRAG, het adviesorgaan van de Europese Commissie op het terrein van financiële verslaggeving.

4.12 Commissie Governance, Risk en Compliance van de Nederlandse Beroepsorganisatie van Accountants

Eumedion-directeur Rients Abma is in maart 2015 benoemd tot lid van de commissie Governance, Risk en Compliance (GRC) van de NBA. De commissie GRC fungeert als klankbord voor de NBA en adviseert haar bestuur over zaken op het terrein van governance, risk en compliance. De commissie bestaat uit accountants van de diverse ledengroepen, bestuurders, (interne) toezichhouders, (wetenschappelijke) adviseurs en vertegenwoordigers van aandeelhouders en publiek belang. Voorzitter is Tjalling Tiemstra, onder meer voorzitter van de auditcommissie van ABN AMRO Group. De commissie vergadert ongeveer vier keer per jaar.

4.13 Onderzoekscentrum Onderneming & Recht van de Radboud Universiteit Nijmegen

Eumedion is sinds 2008 partner van het Onderzoekscentrum Onderneming & Recht (OO&R). In het OO&R hebben de rechtswetenschap en de juridische praktijk hun krachten gebundeld. Naast de Faculteit der Rechtsgeleerdheid van de Radboud Universiteit Nijmegen participeert hierin een aantal toonaangevende advocaten- en notariskantoren en ondernemingen. Door te participeren in het OO&R kan Eumedion invloed uitoefenen op de onderzoeksprojecten van het OO&R. In het bijzonder kan zij dit door het doen van voorstellen voor nieuwe projecten en het aanleveren van onderzoekers en redacteurs voor bepaalde onderzoeksbundels. Tevens bestaat de mogelijkheid om actief bij te dragen aan een onderzoek, wat de zichtbaarheid en kenbaarheid van Eumedion vergroot en bijdraagt aan de kennisverbreding van het Eumedion-secretariaat. De jaarlijkse curatoriumvergadering werd in 2017 bijgewoond door Rients Abma.

5. EUMEDION: DIENSTVERLENING AAN DEELNEMERS EN HET INFORMEREN VAN ANDERE BELANGHEBBENDEN

Eumedion wenst een *thought leader* te zijn op het terrein van corporate governance en duurzaamheid. Zij acht het ook haar verantwoordelijkheid om haar deelnemers te informeren over de belangrijkste ontwikkelingen op het terrein van corporate governance en duurzaamheid. Om deze doelstellingen kracht bij te zetten, organiseerde Eumedion in 2017 een seminar en een symposium. Het tezamen met beleggersvereniging VEB in februari 2017 georganiseerde seminar stond in het teken van de toekomst van de AVA. Het symposium van november 2017 stond in het teken van de maatschappelijke discussie over de nut en noodzaak van extra bescherming voor de Nederlandse beursvennootschappen.

Verder hebben het Eumedion-bestuur en -secretariaat ook in 2017 deelgenomen aan verschillende symposia en debatten en verschillende (opiniërende) artikelen geschreven om het gedachtengoed van institutionele beleggers en de Eumedion-posities onder een breder publiek onder de aandacht te brengen. Ook is elke maand een Eumedion nieuwsbrief gepubliceerd. Tevens werd in 2017 in opdracht van Eumedion onderzoek verricht naar de lengte van de tijdshorizon van de bestuurders van Nederlandse beursvennootschappen.

5.1 Seminar over de toekomst van de AVA

Op 7 februari 2017 organiseerden Eumedion en de VEB een seminar over de toekomst van de AVA. Directe aanleiding voor het seminar was het verschijnen van het boek 'De algemene vergadering van Nederlandse beursvennootschappen', geschreven door Eumedion-medewerkers Riens Abma en Diana van Kleef, VEB-medewerker Niels Lemmers en prof. Mieke Olaerts (Universiteit Maastricht). Het eerste exemplaar van het boek werd aangeboden aan Peter Wakkie (president-commissaris van onder meer TomTom), die daarna ook een inleiding hield. Andere sprekers waren auteur Mieke Olaerts, Michiel Brandjes (niet-uitvoerend bestuurder bij Constellium), Sander van Loosbroek (Cegeka), Errol Keyner (VEB) en Karlijn van Lierop (MN). De gezamenlijke conclusie van de sprekers was dat de AVA meer dan nu hét forum zou moeten zijn voor een dialoog tussen het bestuur, de RvC en aandeelhouders over de langetermijnstrategie van de vennootschap. Maar dat zal volgens de sprekers waarschijnlijk wel wensdenken blijven, want grote aandeelhouders kunnen buiten de AVA in de besloten dialogen veel meer invloed op de strategie en het beleid uitoefenen dan erbinnen. De AVA zal als besluitvormend orgaan nodig blijven en – mogelijk mede door *blockchaintechnologie* – aan kracht winnen. Zo blijft ook in de toekomst de AVA – in de woorden van

Michiel Brandjes – “een archaïsch ritueel zonder alternatief”. Een uitgebreid verslag van het seminar is te lezen op de website van Eumedion.²⁴

5.2 Symposium ‘Extra bescherming van Nederlandse beursondernemingen: noodzaak of hypocrisie?’

Op 15 november 2017 vond het jaarlijkse symposium van Eumedion plaats in de Jaarbeurs in Utrecht. Het symposium stond in het teken van aandeelhoudersactivisme, de roep om extra beschermingsconstructies voor Nederlandse beursvennootschappen en de rol van de bestuurders, de commissarissen en de overheid hierbij. Mede gelet op het aandeelhoudersactivisme bij AkzoNobel en de ongewenste overnamevoorstellen die Unilever en AkzoNobel in 2017 ontvingen, waren dit heel actuele thema's. Onder de sprekers van het symposium en het (in ruime mate aanwezige) publiek bevonden zich zowel juristen als economen, waardoor een intrigerende, multidisciplinaire gedachtewisseling kon ontstaan. Na het welkomstwoord door de dagvoorzitter Martine Wolzak (journalist bij Het Financieele Dagblad) en het openingswoord van Eumedion-directeur Riens Abma traptten Niels Hermes (Rijksuniversiteit Groningen) en Willem Schramade (NN Investment Partners) de middag af met een bespreking van de bevindingen en conclusies van het door Niels Hermes en zijn collega's opgestelde rapport 'Focusing on the Short or Long Term?; The Causes and Consequences of the Time Horizon of Management of Dutch Listed Companies' (zie paragraaf 5.3). Daarna gingen achtereenvolgens Vino Timmerman (advocaat-generaal bij de Hoge Raad), Adriaan de Mol van Otterloo (oprichter en manager van de Britse vermogensbeheerder Intrinsic Value Investors), Tjalling Tiemstra (commissaris bij onder meer ABN AMRO Group), Claartje Bulten (hoogleraar Ondernemingsrecht aan de Radboud Universiteit Nijmegen) en Pieter Couwenbergh (journalist en columnist van Het Financieele Dagblad) in op de vraag of het echt nodig is om Nederlandse beursvennootschappen extra te beschermen en de vraag of de kosten hiervan (zoals de mogelijke heropleving van de *Dutch discount* en het beschermen van zwakke bestuurders en commissarissen) hoger zijn dan de baten. Vrijwel alle sprekers vonden extra bescherming onnodig, irrelevant dan wel tekenend voor de “zesjescultuur” in Nederland. Een uitgebreid verslag is te lezen op de website van Eumedion²⁵ en in de juridische vaktijdschriften 'Maandblad voor Ondernemingsrecht' en 'TvOB, Tijdschrift voor Vennootschapsrecht, Rechtspersonenrecht en Ondernemingsbestuur', waarin ook de bijdragen van verschillende sprekers zijn opgenomen.

²⁴ <http://bit.ly/2ktUCUY>.

²⁵ <http://bit.ly/2AOjGhI>.

5.3 Onderzoek 'Focusing on the Short or Long Term?; The Causes and Consequences of the Time Horizon of Management of Dutch Listed Companies'

In 2017 voerde het Institute for Governance and Organizational Responsibility (*i*GOR) van de Rijksuniversiteit Groningen in opdracht van Eumedion een onderzoek uit naar de tijdshorizon van de bestuurders van Nederlandse beursvennootschappen. Het rapport werd in het najaar van 2017 opgeleverd. Belangrijkste conclusie van het onderzoek was dat bestuurders van Nederlandse beursvennootschappen veel meer dan hun Amerikaanse collega's aandacht hebben voor de langetermijnconsequenties van hun strategie en beleid. Deze 'langetermijnnoriëntatie' is de afgelopen tien jaar ook enigszins sterker geworden. Drijvende krachten hierachter zijn de overwegend langetermijnhorizon van de aandeelhouders van Nederlandse beursvennootschappen en de langeretermijnnoriëntatie van het bezoldigingsbeleid van het bestuur via de opname van langetermijnprestatiecriteria. Wel zijn er grote verschillen tussen sectoren. De langetermijnnoriëntatie is het sterkst bij Nederlandse vastgoedfondsen en bouwbedrijven en zwakker bij Nederlandse banken en verzekeraars. De Groningse onderzoekers hebben ook onderzocht wat de gevolgen zijn van de eventuele korte- of langetermijngeneigdheid onder bestuurders voor het gevoerde (financiële) beleid en de waardecreatie van de vennootschappen. Het blijkt dat de tijdshorizon van de bestuurders van Nederlandse beursvennootschappen geen invloed heeft op hun besluiten ten aanzien van bijvoorbeeld (langetermijn)investeringen in onderzoek en innovatie, marketing- en reclamecampagnes en duurzaamheid. Volgens de onderzoekers reflecteert dit het Nederlandse corporate governance-systeem waarin de bestuurders van Nederlandse beursvennootschappen het beleid autonoom kunnen bepalen, dus zonder dat zij hiervoor goedkeuring nodig hebben van de aandeelhouders. De bevindingen en conclusies van het onderzoek zijn aan de orde gekomen tijdens het Eumedion-symposium 2017 (zie paragraaf 5.2) en zullen worden betrokken bij de verdere standpuntbepaling over het voorstel om een wettelijke bedenktijd voor het bestuur van Nederlandse beursvennootschappen in te voeren in het geval van vijandige overnames en aandeelhoudersactivisme en bij de verdere uitwerking van het Europese Actieplan om de Europese kapitaalmarkten te verduurzamen.

5.4 Deelname aan symposia, debatten en het schrijven van artikelen

Het Eumedion-bestuur en het -secretariaat hebben in 2017 deelgenomen aan de volgende symposia en debatten:

- Deelname van Rients Abma aan paneldiscussie 'Shareholder engagement with controlled companies' tijdens het ICGN-congres op 1 en 2 maart 2017 in Washington, DC.

- Presentatie van Rients Abma 'De beknelde minderheidsaandeelhouder bij de beursvennootschap' tijdens de jaarlijkse dag van alle rechters en raden van de Ondernemingskamer op 9 maart 2017 in Amsterdam.
- Presentatie van Martijn Bos 'Betrokken aandeelhouders beleggen in een portefeuille van *corporate citizens* – een verkenning' tijdens het MN Economic Forum op 10 mei 2017 in Den Haag.
- Deelname van Rients Abma aan de Tweede Kamer hoorzitting over de bescherming van Nederlandse bedrijven op 1 juni 2017 in Den Haag.
- Presentatie van Martijn Bos 'Integrated Reporting Framework as starting point for the management report' tijdens het DartReport-seminar 'Reporting beyond the financials' op 1 juni 2017 in Amsterdam.
- Deelname van Rients Abma aan paneldiscussie tijdens Loyens & Loeff-seminar 'Bescherming: Nederland op slot?' op 7 juni 2017 in Amsterdam.
- Presentatie van Rients Abma 'De G van ESG' tijdens een bijeenkomst van SPO Connects over vermogensbeheer, ESG-beleid en rendement op 12 september 2017 in Den Haag.
- Presentatie van Rients Abma 'De verantwoordelijkheid van de accountant voor het bestuursverslag' tijdens een bijeenkomst van de Accountancykring van de Erasmus Universiteit Rotterdam op 4 oktober 2017 in Rotterdam.
- Presentatie van Rients Abma 'Meer beleggen in grote Nederlandse beursvennootschappen?' tijdens de APG Ronde Tafel Discussie over pensioenfondsbeleggen op 11 oktober 2017 in Amsterdam.
- Speech van Rients Abma 'Activistisch aandeelhouderschap en Nederlandse beursvennootschappen' tijdens het Achmea Investment Management MVB-seminar op 10 november 2017 in Harmelen.
- Deelname van Rients Abma aan de paneldiscussie "Creating the incentives for a more responsible business: the role of corporate governance" tijdens het congres van de Italiaanse Corporate Governance Commissie op 1 december 2017 in Milaan.
- Deelname van Rients Abma aan een paneldiscussie over auditkwaliteit, georganiseerd door de NBA op 6 december 2017 in Amsterdam.
- Speech van Garmt Louw 'Invulling van betrokken aandeelhouderschap' tijdens het jaarcongres van Alliantie Medezeggenschap en Governance 'Stakeholders in (on-)balans' op 12 december 2017 in Den Haag.
-

Het Eumedion-secretariaat heeft in 2017 de volgende opiniërende artikelen geschreven voor kranten, tijdschriften en boeken:

- Het praktijkhandboek 'De algemene vergadering van Nederlandse beursvennootschappen' waaraan Rients Abma en Diana van Kleef hebben meegeschreven en in februari 2017 is uitgebracht door Wolters Kluwer in de Serie Recht & Praktijk Ondernemingsrecht (ONR9).
- Artikel van Daan Spaargaren (tezamen met Sjoerd Kamerbeek), 'Veranker maatschappelijke doelstellingen in statuten', op de opiniepagina van Het Financieele Dagblad van 27 juli 2017.
- Artikel van Rients Abma 'De aandeelhouder', Ondernemingsrecht 2017/112, p. 629-630.
- Artikel van Rients Abma, 'Kroniek van het seizoen van algemene vergaderingen 2017', Ondernemingsrecht 2017/126, p. 705-712.
- Artikel van Rients Abma 'Meer beleggen in grote Nederlandse beursondernemingen?' Pensioen Doc. 2017/2, p. 40-46.
- Artikel van Daan Spaargaren 'Focus op milieu, sociaal en governance' in Pensioen Bestuur en Management, 2018/1, p. 19-22.

5.6 Deelname aan *stakeholder*dialogen

Het secretariaat van Eumedion wordt in toenemende mate verzocht door Nederlandse beursvennootschappen en institutionele beleggers (al dan niet participierend in Eumedion) om deel te nemen aan zogenoemde *stakeholder*dialogen. Eumedion poogt om zoveel als mogelijk bij deze bijeenkomsten aanwezig te zijn en haar standpunten ten aanzien van corporate governance en duurzaamheid over het voetlicht te brengen. Daarnaast bereiken het secretariaat regelmatig verzoeken om schriftelijk input te leveren aan materialiteitsanalyses die vennootschappen opstellen ter publicatie in hun bestuursverslag.

5.7 Media-aandacht

Onderdeel van de Eumedion-strategie 2014-18 was om meer media-aandacht voor de Eumedion-standpunten te genereren. Net als in 2016 is dat ook in 2017 goed gelukt: diverse media (met name Het Financieele Dagblad en De Telegraaf) besteedden in totaal 205 (2016: 160) keer aandacht aan de Eumedion-standpunten; dat is ongeveer zeventien keer per maand. De absolute 'piek' vond plaats in maart (44 maal), toen de maatschappelijke discussie over extra bescherming voor Nederlandse beursvennootschappen ontbrandde, mede naar aanleiding van de ongevraagde overnamevoorstellen voor Unilever en AkzoNobel. Eumedion's positie in dit debat kreeg ook veel media-aandacht in de maanden april (29 keer), mei (27 keer) en september (33 keer).

5.8 Eumedion Nieuwsbrief

Eumedion publiceerde ook in 2017 weer maandelijks een nieuwsbrief. Door middel van de nieuwsbrief voorziet Eumedion haar deelnemers en andere belanghebbenden van informatie over de laatste nationale en internationale ontwikkelingen op het gebied van corporate governance en duurzaamheid, en de standpunten van Eumedion over wet- en regelgeving.²⁶

5.9 Website Eumedion

De website van Eumedion (www.eumedion.nl) blijft voor de deelnemers en andere belangstellenden de belangrijkste bron van informatie over de standpunten van Eumedion, onderzoeken, nieuwsbrieven, bestuursverslagen en beleidsplannen. Ook verschijnt er regelmatig een weblog en worden bezoekers via de agenda op de hoogte gehouden van de activiteiten van Eumedion en haar deelnemers. De kennisbank met een zoekfunctie naar bestuursverslagen, beleidsplannen, (nieuws)brieven en andere relevante documenten wordt door deelnemers en mensen van buiten Eumedion zeer gewaardeerd.

5.10 Twitter

Eumedion is op Twitter te volgen via @Eumedion. Op deze manier blijven geïnteresseerden op de hoogte van het laatste Eumedion-nieuws.

²⁶ <http://www.eumedion.nl/nl/kennisbank/nieuwsbrieven>.

6. DEELNEMERS VAN EUMEDION

6.1 Gewone deelnemers

Institutionele beleggers die het vermogen voor Nederlandse cliënten beheren en/of beleggen in Nederlandse beursvennootschappen, kunnen deelnemer van Eumedion worden. Gedurende 2017 werden het Algemeen Pensioenfonds Stap, TNO Pensioenfonds en Schroder Investment Management als nieuwe deelnemers toegelaten. In bijlage 5 is de gehele lijst van deelnemers opgenomen.

6.2 Geassocieerde deelnemers

Koepelorganisaties van institutionele beleggers kunnen geassocieerd deelnemer van Eumedion worden. Geassocieerde deelnemers hebben toegang tot deelnemersvergaderingen (maar hebben geen stemrecht), kunnen evenementen van Eumedion bijwonen, kunnen zitting nemen in de commissies van Eumedion en ontvangen alle informatie van Eumedion. In 2017 continueerden de Pensioenfederatie en Netherlands Financial Investments (NFI) hun status als geassocieerd deelnemer van Eumedion.

7. GOVERNANCE

Hoewel Eumedion een stichting is, heeft zij veel kenmerken van een vereniging. Het Algemeen bestuur is verantwoordelijk voor het beleid en de strategie van de organisatie, op voorstel van het Dagelijks bestuur. Alle operationele standpunten worden vastgesteld door het Dagelijks bestuur. Deze standpunten worden voorbereid door een aantal commissies en werkgroepen van Eumedion (zie paragrafen 7.3, 7.4 en 7.5). Deze commissies zijn toegankelijk voor alle deelnemers van Eumedion. De directeur en de voorzitter van Eumedion zijn spreekbuis voor Eumedion en zorgen voor de verspreiding van de standpunten naar de relevante autoriteiten en de media. Het Dagelijks bestuur legt over zijn werkzaamheden verantwoording af aan het Algemeen bestuur dat minimaal viermaal per jaar bijeenkomt. Het Dagelijks bestuur is samengesteld uit leden van het Algemeen bestuur. Het Algemeen bestuur legt voor zijn werkzaamheden verantwoording af aan de Vergadering van Deelnemers die minimaal tweemaal per jaar bijeenkomt. Aan de Vergadering van Deelnemers wordt de jaarrekening ter goedkeuring voorgelegd en de begroting en het beleidsplan ter vaststelling. Verder kan de Vergadering van Deelnemers het Algemeen bestuur decharge verlenen voor het gevoerde beleid. De Vergadering van Deelnemers kan bij ontoereikend functioneren van het Algemeen bestuur het gehele bestuur wegsturen. In de Vergadering van Deelnemers heeft elke deelnemer één stem. Nieuwe bestuurders worden benoemd door het Algemeen bestuur, waarbij elke deelnemer het recht heeft personen aan te bevelen. Het streven is om binnen het Algemeen bestuur een *fifty/fifty*-verhouding te hebben ten aanzien van het aantal vrouwen en mannen, doch ten minste een derde. Op 1 januari 2018 was 37,5% van de bestuursleden vrouw. Verder zou ten minste één bestuurslid verbonden moeten zijn met een buitenlandse deelnemer. Op 1 januari 2018 is dit ook het geval.

Het Algemeen bestuur laat nieuwe deelnemers toe, nadat de bestaande deelnemers over de aanvraag voor het deelnemerschap zijn gehoord. Bestaande deelnemers hebben het recht van advies ten aanzien van potentiële deelnemers, maar hebben geen vetorecht.

De taken, de rechten en de plichten van het Algemeen bestuur, van het Dagelijks bestuur, van de directeur en van de commissies zijn vastgelegd in de op grond van de statuten opgestelde Reglementen 'Algemeen en Dagelijks bestuur', 'Directeur' en 'Commissies'. De rechten en plichten van de deelnemers zijn opgenomen in het Reglement Toetreding en Opzegging Gewone en Geassocieerde Deelnemers'. Deze reglementen zijn te raadplegen via de website van Eumedion.²⁷

²⁷ <http://www.eumedion.nl/nl/kennisbank/statuten-en-reglementen>.

7.1 Bestuursvergaderingen

Het Algemeen bestuur van Eumedion vergaderde in 2017 vijf maal en het Dagelijks bestuur (separaat) ook vijf maal. Onderwerpen die aan de orde kwamen, waren onder andere: de strategie-update 2018-2022, de vele commentaren en reacties op wetsvoorstellen en consultatiedocumenten, de maatschappelijke discussie over extra bescherming van Nederlandse beursvennootschappen, de ontwikkeling van de Nederlandse Stewardship Code, de evaluatie van het jaarverslagen- en aandeelhoudersvergaderingenseizoen 2017, de speerpuntenbrief 2018, het symposium 2017, het bestuursverslag en de jaarrekening 2016, het beleidsplan 2018, de samenstelling van het Algemeen en Dagelijks bestuur, de financiële situatie en meer algemene bureauzaken.

7.2 Toe- en uittredingen

In 2017 nam het Algemeen bestuur afscheid van Erik Breen (Triodos Investment Management) en Claudia Kruse (APG Asset Management) als bestuurslid, omdat hun derde en laatste benoemingstermijn verstreek. Het Algemeen bestuur nam verder tussentijds afscheid van Edith Siermann, omdat zij in verband met haar vertrek bij Robeco niet meer werkzaam was bij of anderszins een contractuele rechtsverhouding had met een deelnemer van Eumedion. Zij werden opgevolgd door Wouter van Eechoud (werkzaam bij Pensioenfonds IBM Nederland), Mariëtte Doornekamp (bestuurslid ABP) en Sylvia van de Kamp (werkzaam bij NN Investment Partners). In verband met het vertrek van Claudia Kruse en Erik Breen, die lid waren van het Dagelijks bestuur, benoemde het Algemeen bestuur Mariëtte Doornekamp en Marcel Andringa (PME) tot leden van het Dagelijks bestuur in de hoedanigheid van secretaris respectievelijk penningmeester. Garnt Louw werd op 14 december 2017 voor twee jaar herbenoemd als voorzitter van het Eumedion-bestuur. Zoals uit het hieronder staande overzicht blijkt, konden twee bestuursleden vanwege uiteenlopende omstandigheden, in 2017 niet alle bestuursvergaderingen bijwonen. In dat geval waren – in het geval van een vergadering van het Algemeen bestuur – wel de plaatsvervangende bestuursleden vertegenwoordigd, dan wel gaven de betreffende bestuursleden voorafgaand aan de vergadering *input* aan de voorzitter of aan de directeur.

Eumedion

Overzicht Algemeen bestuur (per 31 december 2017)

Naam en nationaliteit	Werkgever	Geboortejaar	% aanwezig bij vergaderingen in 2017	Eerste benoemingsdatum	Eerstvolgende herbenoemingsdatum
Marcel Andringa (NL)	PME	1970	80%	11 december 2014	11 december 2018
Amra Balić (VK)	BlackRock	1969	100%	6 oktober 2016	6 oktober 2018
Mariëtte Doornekamp (NL)	ABP	1957	80%	15 juni 2017	15 juni 2019
Wouter van Eechoud (NL)	Pensioenfonds IBM Nederland	1966	100%	5 oktober 2017	5 oktober 2019
Marcel Jeucken (NL)	PGGM	1970	100%	16 juni 2016	16 juni 2018
Rogier Krens (NL) ²⁸	Achmea IM	1970	100%	22 maart 2012	Herbenoeming niet meer mogelijk
Garnt Louw (NL)	Shell Pf.	1952	100%	12 december 2013	Herbenoeming niet meer mogelijk
Sylvia van de Kamp (NL)	NN Investment Partners	1963	100%	15 juni 2017	15 juni 2019

7.3 Commissies²⁹

Vijf beleidscommissies binnen Eumedion (Juridische Commissie, Audit Commissie, Beleggingscommissie, Onderzoekscommissie en PR Commissie) bereiden de (bestuurs)standpunten van Eumedion voor en staan het bestuur en de directeur van Eumedion bij in het vormen en uitdragen van de standpunten. Naast de beleidscommissies kent Eumedion nog twee werkgroepen: de werkgroep bestuurdersbezoldiging en de werkgroep Eumedion Best Practices voor Betrokken Aandeelhouderschap.

7.3.1 Juridische Commissie

De Juridische Commissie behandelt onder andere onderwerpen op het terrein van aandeelhoudersrechten, fusies, overnames, beschermingsconstructies en financieel toezicht. De commissie kwam in 2017 drie maal bijeen om te vergaderen. Daarnaast werd diverse keren per e-mail een beleidsstandpunt voorbereid en afgestemd. Onderwerpen die in 2017 aan de orde kwamen, waren onder andere de voorstellen voor de invoering van een wettelijke bedenktijd voor het bestuur van Nederlandse beursvennootschappen, het richtlijnvoorstel aandeelhoudersbetrokkenheid, de ontwikkeling van de Nederlandse Stewardship Code, de kabinetsnota over de modernisering van het

²⁸ Rogier Krens is op 4 april 2018 afgetreden in verband met het bereiken van de maximale, statutaire zittingstermijn van zes jaar in het bestuur van Eumedion. Hij is opgevolgd door Lars Dijkstra (Kempen Capital Management).

²⁹ De samenstelling van de commissies is opgenomen in appendix 4.

ondernemingsrecht, de herziening van de Wet financieel toezicht, het voorstel voor een verordening inzake de screening van buitenlandse investeringen, en de Europese consultatie over de uitbreiding van de fiduciaire verantwoordelijkheden van institutionele beleggers. De commissie had ultimo 2017 negen leden. Marice Thewessen (NN Investment Partners) is voorzitter van de Juridische Commissie.

7.3.2 Verslaggevings- en auditcommissie

De Verslaggevings- en auditcommissie behandelt onderwerpen op het terrein van financiële verslaggeving, risicobeheersing en –management, de rol en de verantwoordelijkheid van de auditcommissie van de RvC en de rol en onafhankelijkheid van de externe accountant. De Verslaggevings – en auditcommissie belegde in 2017 vijf vergaderingen. Naast de vaste onderwerpen als de stand van zaken binnen de RJ, IIRC, IASB en EFRAG, besteedde de commissie in 2017 aandacht aan de toepassing van de Eumedion Speerpuntenbrief 2017, de evaluatie van het AVA-seizoen 2017, de Eumedion Speerpuntenbrief 2018, het klimaatverslaggevingsraamwerk van de TCFD, de NBA-consultaties over auditkwaliteit en de concepthandreiking betreffende de rol van de accountant bij corporate governance informatie en de discussie over de structuurmodellen voor accountantskantoren. Ultimo 2017 kende deze commissie vier leden. Angeli van Buren (PGGM) is voorzitter van de commissie.

7.3.3 Onderzoekscommissie

De Onderzoekscommissie vergaderde in 2017 vijf maal. De Onderzoekscommissie was betrokken bij de voorbereiding van het Eumedion-symposium over de (on)wenselijkheid van extra bescherming van Nederlandse beursvennootschappen. Na afloop evalueerde de commissie het symposium. De commissie besprak een aantal malen met de onderzoekers van de Rijksuniversiteit Groningen de stand van zaken van het onderzoek over de mogelijke kortermijngeneigdheid bij bestuurders van Nederlandse beursvennootschappen (paragraaf 5.3). De Onderzoekscommissie besprak verder de toekomst van de scriptieprijs en kwam tot de conclusie om deze te staken. De onderwerpen corporate governance en duurzaamheid komen naar de mening van de Onderzoekscommissie reeds voldoende aan bod in verschillende studies. Dit hoeft niet nog verder door Eumedion te worden gestimuleerd. De Onderzoekscommissie sprak met onderzoekers van het European Centre for Corporate Engagement (ECCE) van de Universiteit van Maastricht School of Business and Economics en van de Foundation for Auditing Research (FAR) over hun onderzoeksprogramma en de mogelijke betrokkenheid van Eumedion daarbij. Tot slot besprak de commissie de mogelijkheden om een *event study* te laten doen naar de aankondiging van het kabinetsvoornemen om een wettelijke bedenktijd van een jaar in te voeren en de mogelijke invloed daarvan op de

marktwaardering van de Nederlandse bedrijven (*Dutch discount*). De Onderzoekscommissie heeft nog geen besluit over de toekenning van het onderzoek genomen. Tijdens de vergadering van 30 november 2017 trad Harald Walkate (Aegon Asset Management) na vijf jaar voorzitterschap af als voorzitter van de commissie. Rosl Veltmeijer (Triodos Investment Management) werd benoemd tot nieuwe voorzitter. De Onderzoekscommissie had ultimo 2017 vier leden.

7.3.4 Beleggingscommissie

De Beleggingscommissie stelt het Dagelijks bestuur op de hoogte van de actuele en materiële corporate-governancezaken die bij individuele beursvennootschappen spelen en van flagrante schendingen van geaccepteerde corporate-governancestandaarden door deze beursvennootschappen. De Beleggingscommissie vergaderde in 2017 viermaal fysiek en belegde een aantal *conference calls* tijdens het 'aandeelhoudersvergaderingseizoen' om het uitzenden van mogelijke *alerts* te bespreken (zie hierover ook hoofdstuk 3). In de maartvergadering werd de situatie rond de bescherming van Nederlandse beursvennootschappen besproken en de mogelijkheden die Nederlandse beursvennootschappen al hebben om zichzelf te beschermen. De positie van Eumedion in het maatschappelijke debat over dit onderwerp werd in die vergadering voorbereid. De junivergadering stond in het teken van de evaluatie van het AVA- en jaarverslagenseizoen 2017. Tijdens de septembervergadering werden de mogelijke onderwerpen voor de Speerpuntenbrief 2018 besproken en presenteerde een delegatie van VBDO en PwC hun nieuwe 'Investor Guide on Tax' en lichtte deze toe. Tijdens de decembervergadering gaf een delegatie van de World Benchmarking Alliance en de Corporate Climate Action Benchmark een presentatie over haar initiatief en nodigde zij Eumedion uit om een *ally* te worden. Hierover is nog geen definitief besluit genomen. Tijdens deze vergadering werd ook het conceptcommentaar op de Europese consultatie over de uitbreiding van de fiduciaire verantwoordelijkheden van institutionele beleggers besproken, alsmede het conceptcommentaar van Eumedion op de questionnaire over de werking van de internationale code voor stemadviesbureaus. De Beleggingscommissie wordt voorgezeten door Carola van Lamoen (Robeco) en telde ultimo 2017 23 leden.

7.3.5 Public Relations Commissie

De PR Commissie heeft tot taak het adviseren van het bestuur en de directeur over de interne en externe communicatie. Deze commissie vergaderde in 2017 driemaal. Onderwerpen die in 2017 centraal stonden waren: de maandelijkse overzichten van de media-aandacht voor Eumedion, het identificeren van onderwerpen die in de volgende maanden media-aandacht zouden kunnen genereren, de voorbereiding van het jaarlijks symposium, het becommentariëren van zowel conceptpersberichten als van documenten zoals het jaarverslag en het Eumedion-beleidsplan. De

PR Commissie wordt voorgezeten door Eumedion-directeur Rients Abma en had ultimo 2017 vijf leden.

7.4 Ad hoc werkgroep Werkgroep Bestuurdersbezoldiging

De ad hoc werkgroep Bestuurdersbezoldiging werd in 2006 ingesteld om de aanbevelingen bestuurdersbezoldiging, die in maart 2003 zijn opgesteld door de Eumedion-rechtsvoorganger SCGOP, te herijken en te actualiseren. De geactualiseerde aanbevelingen werden in oktober 2006 vastgesteld. De werkgroep kreeg daarna de opdracht mee om de naleving van de aanbevelingen door de beursvennootschappen te monitoren en, indien nodig, voorstellen te doen voor aanpassing van de aanbevelingen. De werkgroep kwam in 2017 driemaal bijeen. Tijdens de vergadering van 2 oktober 2017 gaf gastspreker Camiel Selker van het remuneratieconsultantsbureau Focus Orange een presentatie over de huidige en de te verwachten bezoldigingsontwikkelingen in Nederland. Na de presentatie ging de heer Selker met de werkgroepleden in discussie over een aantal beloningskwesties. Vervolgens presenteerde een medewerker van Norges Bank Investment Management (NBIM) een *position paper* over het NBIM-voorstel om de langetermijnbonusprogramma's voor bestuurders van beursvennootschappen af te schaffen en deze te vervangen door zogenoemde *locked-in* of *restricted* aandelenprogramma's waarbij geen prestatiecriteria gelden. Tijdens de vergadering van 24 oktober 2017 bespraken de werkgroepleden de werking van de Eumedion-aanbevelingen bestuurdersbezoldiging in het AVA-seizoen 2017 en de eventuele bruikbaarheid daarvan in het AVA-seizoen 2018. Volgens de werkgroepleden gaven de bevindingen en conclusies over het AVA-seizoen 2017 geen aanleiding tot fundamentele aanpassingen van de uitgangspunten die de Eumedion-deelnemers gebruiken bij het beoordelen van voorstellen tot aanpassing van het bezoldigingsbeleid van de Nederlandse beursvennootschappen. Wel noopte de herziene corporate governance code tot aanpassing van de preambule van de Eumedion-aanbevelingen. Verder moest een bezoldigingsbeginsel worden aangepast in verband met het vervallen van de wettelijke 'afroomregeling' per 1 juli 2017. Het Algemeen bestuur ging in december 2017 akkoord met de voorgestelde wijzigingen.³⁰ Tijdens de werkgroepvergadering van 28 november 2017 werd het *position paper* van NBIM besproken. Dit heeft in februari 2018 geleid tot een Eumedion-positie.³¹ Daarin staat dat Eumedion onder voorwaarden welwillend tegenover het NBIM-voorstel staat. Zo zal de RvC een voorstel tot 'inwisseling' van het langetermijnbonusprogramma met prestatiecriteria voor een *locked-in* of *restricted* aandelenplan zonder prestatiecriteria goed moeten motiveren, zodat aandeelhouders de beweegredenen ervan kunnen doorgronden. Voorts moet de inwisseling gepaard gaan met een korting van zo'n vijftig procent op de verwachte *at target*-waarde van de 'oude' langetermijnvariabelebezoldigingsregeling.

³⁰ <http://bit.ly/2ksHoK3>.

³¹ <http://bit.ly/2spbiFE>.

Een onzeker bezoldigingselement wordt immers ingewisseld voor een zeker bezoldigingselement. Verder zouden de bestuurders de aandelen ten minste vijf jaar moeten aanhouden. De Eumedion-werkgroep Bestuurdersbezoldiging wordt voorgezeten door Eumedion-directeur Rients Abma en telde ultimo 2017 zeven leden.

7.5 Ad hoc werkgroep Eumedion Best Practices voor Betrokken Aandeelhouderschap

Het Algemeen bestuur stelde in april 2017 een ad hoc werkgroep in die als taak kreeg de in 2011 opgestelde Eumedion Best Practices voor Betrokken Aandeelhouderschap te evalueren en eventueel te herzien. Doelstelling van de evaluatie was om te bekijken of i) de *best practices* nog steeds *state of the art* waren en ii) nog steeds in lijn zijn met buitenlandse ontwikkelingen, in het bijzonder met de tekst van de richtlijn aandeelhoudersbetrokkenheid, de herziene Nederlandse corporate governance code en de opkomst van *stewardship codes* in veel landen, zoals in Japan, en de ICGN Stewardship Principles. Tijdens zijn eerste vergadering in april 2017 concludeerde de werkgroep dat de richtlijn aandeelhoudersbetrokkenheid en andere buitenlandse ontwikkelingen noopten tot een herziening van de Eumedion Best Practices. De werkgroep stelde zich daarbij de ambitie om deze Best Practices te transformeren tot een ‘Nederlandse Stewardship Code’ om het belang van transparantie over de *engagement*activiteiten van alle institutionele beleggers bij Nederlandse beursvennootschappen te onderstrepen en om aan Nederlandse beursvennootschappen beter zichtbaar te maken welke beleggers zich als “betrokken en verantwoord aandeelhouder” opstellen. Na drie vergaderingen kon de werkgroep in augustus 2017 de conceptversie van de Nederlandse Stewardship Code aan het Algemeen bestuur presenteren. De werkgroep stelde daarbij voor om eerst een publieke consultatie over de conceptversie te houden alvorens deze definitief vast te stellen. Het Algemeen bestuur van Eumedion nam de aanbevelingen van de werkgroep over en stelde de tekst van de conceptcode eind augustus 2017 vast. De consultatie duurde tot 15 november 2017. Er kwamen meer dan twintig schriftelijke reacties binnen en daarnaast nog een aantal mondelinge reacties. De commentaren werden tijdens de novembervergadering van de werkgroep besproken. Mede gelet op de hoeveelheid en de inhoud van de reacties stelde de werkgroep in december 2017 voor om de inwerkingtreding, die was voorzien voor 1 januari 2018, in ieder geval zes maanden uit te stellen. Het Algemeen bestuur nam deze aanbeveling over. Het is de verwachting dat de werkgroep in juni 2018 de definitieve versie van de Nederlandse Stewardship Code aan het Algemeen bestuur kan presenteren. De werkgroep telt veertien leden en wordt voorgezeten door Garnt Louw, voorzitter van het Eumedion-bestuur.

7.6 Vergadering van Deelnemers

In 2017 werden twee Vergaderingen van Deelnemers gehouden. De eerste deelnemersvergadering vond plaats op 15 juni 2017. Tijdens deze vergadering werd het jaarverslag 2016 van Eumedion besproken en werd de jaarrekening 2016 – in aanwezigheid van de externe accountant – goedgekeurd. Daarnaast werd aan de leden van het Algemeen bestuur decharge verleend voor hun taakuitoefening in 2016. Tevens werden de deelnemers bijgepraat over de bevindingen en conclusies van het AVA-seizoen 2017 en over de maatschappelijke discussie over extra bescherming van Nederlandse beursvennootschappen en over het nemen van grotere aandelenbelangen door pensioenfondsen in Nederlandse beursvennootschappen.

Tijdens de vergadering van 14 december 2017 werden het beleidsplan en de begroting 2018 vastgesteld. Tevens werd de Eumedion strategie-update 2018-22 gepresenteerd en besproken met de deelnemers. Vervolgens werd een verdere toelichting gegeven op de ontwikkeling van een Nederlandse Stewardship Code en werden de voornaamste discussiepunten in de Eumedion Werkgroep Best Practices Betrokken Aandeelhouderschap besproken.

7.7 Secretariaat van de stichting

In 2017 vonden er geen wisselingen plaats in de samenstelling van het secretariaat. Ultimo 2017 bestond het bureau uit vijf medewerkers:

Rients Abma, Directeur

Martijn Bos, Beleidsmedewerker Verslaggeving en Audit

Diana van Kleef, Legal Counsel en Beleidsmedewerker Corporate Governance

Toi van Rijn, Office Manager

Daan Spaargaren, Beleidsmedewerker Duurzaamheid

7.8 Administratieve organisatie, interne controle en risico's

Het document 'Beschrijving van de administratieve organisatie en de interne controle' bevat een beschrijving van de activiteiten en organisatiestructuur van Eumedion, een beschrijving van de administratieve organisatie, een beschrijving van de procedure voor de inkomsten en uitgaven en een beschrijving van de risico's en het risicomangement. Het document noemt de volgende vier risico's 'als belangrijkste risico's voor Eumedion: i) het opzeggen door deelnemers, ii) de afhankelijkheid van een beperkt aantal bevlogen medewerkers (*'key person risks'*), iii) ontevredenheid over kwaliteit van dienstverlening en iv) aantasting van de reputatie. Het bestuur probeert deze risico's vooral te mitigeren door waarborgen te creëren voor een hoogwaardige en

professionele organisatie, goede ondersteuning van de diverse commissies waarin afgevaardigden van deelnemers zitting hebben en door Eumedion-medewerkers afwisselende en uitdagende werkzaamheden te bieden op een veilige en gezonde werkplek. Ook is het budget voor Eumedion-medewerkers om cursussen en opleidingen te volgen in de begroting verhoogd. Het document over de administratieve organisatie en interne controle wordt niet alleen voor interne doeleinden gebruikt, maar wordt ook door de externe accountant gehanteerd bij zijn controlewerkzaamheden.

Voor de medewerkers van Eumedion geldt tevens de 'Gedragscode Medewerkers Eumedion' die alle werknemers bij indiensttreding hebben ondertekend. Op grond van deze code moeten door de medewerkers van Eumedion bepaalde meldingen worden gedaan aan de *compliance officer*. De secretaris van het Algemeen bestuur (Mariëtte Doornekamp) fungeert als *compliance officer*.

In het afgelopen jaar heeft het bestuur speciale aandacht gehad voor de cyberbeveiliging. Eumedion draait haar eigen netwerk via Tinkconnect. Documenten zijn opgeslagen in een *cloud* die wordt beheerd door Tinkconnect. Het emailprogramma wordt ook door TinkConnect verzorgd. TinkConnect is één van de weinige Nederlandse IT-bedrijven met een zogenoemd ISO 27001:2013 certificaat.³² EY verzorgt jaarlijkse de audit van de betrouwbaarheid van de systemen. Ook de hosting- en datacenterpartners van TinkConnect in Amsterdam zijn ISO 27001 gecertificeerd. Data en bedrijfsgegevens van de klanten van TinkConnect, waaronder dus Eumedion, zijn vertrouwelijk en mogen voor niemand anders toegankelijk zijn. Zelfs in het geval van een calamiteit zijn de data, volgens TinkConnect, veilig. Deze standaard hanteert TinkConnect voor al haar klanten. Wij achten het risico op verstoringen in de betrouwbaarheid en in de continuïteit van de informatiebeveiliging derhalve beperkt.

Het Dagelijks bestuur heeft verder aandacht geschonken aan de implicaties van de Algemene verordening gegevensbescherming voor Eumedion. Deze verordening is vanaf 25 mei 2018 van toepassing voor alle organisaties die persoonsgegevens van natuurlijke personen verwerken, dus ook voor Eumedion. De verordening voorziet onder meer in een versterking van de rechten van betrokkenen waarvan persoonsgegevens worden verwerkt en in strengere verplichtingen voor organisaties die persoonsgegevens verwerken. Het Eumedion-secretariaat heeft in kaart gebracht welke persoonsgegevens Eumedion verwerkt en welke acties nodig zijn om te voldoen aan de verordening. Dit betreft vooral de opslag van de gegevens van de Eumedion-bestuurders en – commissieleden, de contactpersonen van de Eumedion-deelnemers, de personen die geabonneerd zijn op de Eumedion Nieuwsbrief en de deelnemers van het Eumedion-symposium en andere

³² Zie <http://www.ey.com/gl/en/services/specialty-services/certifypoint/certifypoint---certificate-register>.

Eumedion

Eumedion-evenementen. Naar aanleiding van deze inventarisatie heeft Eumedion onder meer een privacyreglement, een privacyverklaring en een Eumedion-register van verwerkingsactiviteiten opgesteld.

8. FINANCIËLE SITUATIE

Eumedion sloot boekjaar 2017 af met een negatief saldo van € 47.885, terwijl de begroting 2017 een tekort voorzag van ruim € 107.000. Het negatieve saldo was ingecalculeerd doordat voor boekjaar 2017 een eenmalige korting van 15% op de contributies werd toegepast. Tot een eenmalige korting was in 2016 besloten met het oog op de structureel positieve financiële situatie van Eumedion in de jaren daarvoor. Dat het uiteindelijke tekort over 2017 lager uitviel dan begroot was vooral het gevolg van een combinatie van hoger dan begrote contributie-inkomsten (als gevolg van een aantal nieuwe deelnemers) en lager uitgevallen personeels- en onderzoekskosten.

De hogere contributie-inkomsten konden de lagere uitgevallen 'overige baten' en 'rentebaten' meer dan compenseren. De 'overige baten' vielen onder meer tegen door een lagere vergoeding van de AFM voor het lidmaatschap van de Eumedion-directeur aan de AFM-Commissie Financiële Verslaggeving en Accountancy. De AFM heeft de vergoedingen van alle lidmaatschappen van haar commissies vanaf boekjaar 2017 versoerd. Daarnaast vielen door de extreem lage rente op spaargelden de rentebaten veel lager uit dan verwacht.

De uitgaven in boekjaar 2017 waren over het algemeen in lijn met de begroting. De personeelskosten vielen echter substantieel lager uit dan begroot door de doorwerking van het gematigde beloningsbeleid in de afgelopen jaren. Daarnaast viel het door de Rijksuniversiteit Groningen uitgevoerde onderzoek over de vermeende kortetermijngeneigdheid bij bestuurders van beursvennootschappen lager uit dan begroot. Ook bij de post 'overige kosten' was sprake van een substantiële 'meevaller'. De kosten van de evenementen vielen juist hoger uit dan begroot, mede door het hoge aantal bezoekers bij zowel het jaarsymposium van Eumedion als bij het door de VEB en Eumedion gezamenlijk georganiseerde seminar over de toekomst van de AVA. Bezoekers van beide evenementen hoefden geen toegangsprijs te betalen.

Door het lager dan begrote tekort over 2017 voldoet Eumedion ruimschoots aan de haar in december 2015 nog eens door de Deelnemersvergadering bekrachtigde eigen reservenorm van één maal de operationele kosten (personeelskosten + huisvestingskosten). Eumedion's eigen vermogen bedraagt ultimo 2017 bijna € 1 miljoen, terwijl de eigen gestelde reservenorm ongeveer € 650.000 bedraagt.

Conform de tijdens de op 14 december 2017 gehouden Deelnemersvergadering vastgestelde begroting voor boekjaar 2018, is er op de contributie over boekjaar 2018 geen korting meer toegekend. Mede door de voortschrijdende consolidatie onder vermogensbeheerders en

Eumedion

pensioenfondsen wordt voor 2018 een lichte teruggang van de contributiegelden van deelnemers verwacht. De personeels- en huurkosten zullen naar verwachting stijgen in verband met onder meer de inflatiecorrectie. Overall wordt voor 2018 een klein verlies van € 22.500 voorzien. Ondanks dit begrote verlies, blijft het eigen vermogen van Eumedion ook in 2018 naar verwachting ruim boven de reservenorm van één maal de vaste jaarlijkse lasten.

II. EUMEDION JAARREKENING 2017

Eumedion

1. Balans vóór resultaatbestemming per 31 december 2017

	<u>31 december 2017</u>		<u>31 december 2016</u>	
	€	€	€	€
ACTIVA				
VASTE ACTIVA				
Materiële vaste activa (1)				
Inventarissen		884		3.259
VLOTTENDE ACTIVA				
Vorderingen				
Belastingen en premies sociale verzekeringen (2)	3.008		13.723	
Overige vorderingen en overlopende activa (3)	<u>20.282</u>		<u>24.949</u>	
		23.290		38.672
Liquide middelen (4)		1.093.810		1.134.388
		<u>1.117.984</u>		<u>1.176.319</u>
PASSIVA				
STICHTINGSVERMOGEN				
Stichtingskapitaal (5)		970.887		1.018.772
KORTLOPENDE SCHULDEN				
Schulden aan leveranciers en (6) handelskredieten	8.663		41.956	
Belastingen en premies sociale (7) verzekeringen	24.433		23.703	
Overige schulden en overlopende (8) passiva	<u>114.001</u>		<u>91.888</u>	
		147.097		157.547
		<u>1.117.984</u>		<u>1.176.319</u>

Eumedion

2. Staat van baten en lasten over 2017

	<u>2017</u>		<u>2016</u>	
	€	€	€	€
Baten	(9)	727.826		878.983
Lasten				
Personeelskosten	(10)	584.067		533.970
Afschrijvingen op materiële vaste activa	(11)	2.375		2.336
Huisvestingskosten	(12)	52.302		61.142
Externe contacten en evenementen	(13)	20.874		27.167
Commissies	(14)	33.047		23.715
Corporate Governance Research	(15)	33.501		28.954
Website onderhoud	(16)	1.586		1.525
Algemene kosten	(17)	<u>47.959</u>		<u>59.962</u>
Som der bedrijfslasten		<u>775.711</u>		<u>738.771</u>
Saldo van baten en lasten		<u>-47.885</u>		<u>140.212</u>

Het bestuur is voornemens het negatieve saldo van baten en lasten over het boekjaar 2017 ten laste te laten gaan van de algemene reserve binnen het stichtingsvermogen.

3. Toelichting op de jaarrekening

Algemene grondslagen voor verslaggeving

Verslaggevende entiteit

Stichting Eumedion, statutair gevestigd te Amsterdam, is ingeschreven in het handelsregister onder nummer 27170718.

Verslaggevingsperiode

Deze jaarrekening heeft betrekking op het boekjaar 2017, dat is geëindigd op balansdatum 31 december 2017.

De standaarden op basis waarvan de jaarrekening is opgesteld

De jaarrekening is opgesteld met inachtneming van de bepalingen van RJ-Richtlijn 640 Organisaties-zonder-winststreven. Tenzij bij de desbetreffende grondslag voor de specifieke balanspost anders wordt vermeld, worden activa en passiva bij eerste verwerking tegen de reële waarde gewaardeerd en vervolgens tegen geamortiseerde kostprijs onder aftrek van noodzakelijk geachte voorzieningen voor het risico van oninbaarheid.

Baten en lasten worden toegerekend aan het jaar waarop ze betrekking hebben. Baten worden slechts opgenomen voor zover zij op balansdatum zijn gerealiseerd. Verplichtingen en mogelijke verliezen die hun oorsprong vinden voor het einde van het verslagjaar, worden in acht genomen indien zij voor het opmaken van de jaarrekening bekend zijn.

Grondslagen voor de waardering van activa en passiva

Materiële vaste activa

De materiële vaste activa worden gewaardeerd op verkrijgingsprijs, verminderd met de cumulatieve afschrijvingen en indien van toepassing met bijzondere waardeverminderingen. De afschrijvingen worden gebaseerd op de geschatte economische levensduur en worden berekend op basis van een vast percentage van de verkrijgingsprijs, rekening houdend met een eventuele residuwaarde. Er wordt afgeschreven vanaf het moment van ingebruikneming. Op terreinen wordt niet afgeschreven.

Vorderingen

De vorderingen worden gewaardeerd tegen nominale waarde onder aftrek van voorzieningen wegens oninbaarheid.

Liquide middelen

De liquide middelen zijn gewaardeerd tegen nominale waarde.

Kortlopende schulden

Schulden worden gewaardeerd tegen nominale waarde tenzij anders bepaald.

Grondslagen voor de bepaling van het resultaat

Het resultaat wordt bepaald als het verschil tussen opbrengstwaarde van de geleverde prestaties en de kosten en andere lasten over het jaar. De opbrengsten op transacties worden verantwoord in het jaar waarin zij zijn gerealiseerd.

4. Toelichting op de balans per 31 december 2017

ACTIVA

VASTE ACTIVA

1. Materiële vaste activa

	<u>Inventarissen</u> €
<i>Stand per 1 januari 2017</i>	
Aanschaffingswaarde	11.875
Cumulatieve afschrijvingen	<u>-8.616</u>
Boekwaarde per 1 januari 2017	<u>3.259</u>
<i>Mutaties</i>	
Afschrijvingen	<u>-2.375</u>
Saldo mutaties	<u>-2.375</u>
<i>Stand per 31 december 2017</i>	
Aanschaffingswaarde	11.875
Cumulatieve afschrijvingen	<u>-10.991</u>
Boekwaarde per 31 december 2017	<u>884</u>
Afschrijvingspercentages	<u>20 %</u>

Eumedion

VLOTTENDE ACTIVA

Vorderingen

	<u>31-12-2017</u>	<u>31-12-2016</u>
	€	€
2. Belastingen en premies sociale verzekeringen		
Omzetbelasting	<u>3.008</u>	<u>13.723</u>
3. Overige vorderingen en overlopende activa		
Waarborgsom	9.357	9.357
Overige vorderingen	8.119	13.676
Vooruitbetaalde kosten	<u>2.806</u>	<u>1.916</u>
	<u>20.282</u>	<u>24.949</u>

De borg (voor de huur van kantoorruimte) heeft een looptijd tot 1 mei 2018. De overige vorderingen hebben een looptijd tot één jaar.

4. Liquide middelen

Deutsche Bank, Zakenrekening	25.804	117.082
Deutsche Bank, Ondernemersdeposito	<u>1.068.006</u>	<u>1.017.306</u>
	<u>1.093.810</u>	<u>1.134.388</u>

De liquide middelen staan ter vrije beschikking.

PASSIVA

5. Stichtingskapitaal

Stand per 1 januari	1.018.772	878.560
Saldo baten en lasten boekjaar	<u>-47.885</u>	<u>140.212</u>
Stand per 31 december	<u>970.888</u>	<u>1.018.772</u>

Het stichtingsvermogen bestaat sinds de oprichting van de stichting uit een algemene reserve. De algemene reserve kan vrij worden aangewend ten behoeve van de doelstelling van de stichting. De mutatie in het stichtingsvermogen betreft de verwerking van het batig saldo van baten en lasten over het boekjaar.

KORTLOPENDE SCHULDEN

6. Schulden aan leveranciers en handelskredieten

Crediteuren	8.663	41.956
-------------	-------	--------

7. Belastingen en premies sociale verzekeringen

Loonheffing	24.433	23.703
-------------	--------	--------

8. Overige schulden en overlopende passiva

Niet opgenomen vakantiedagen	43.005	25.048
Reservering vakantiegeld	14.845	14.427
Nog te betalen accountantskosten	10.000	10.000
Overige schulden	41.221	42.413
Vooruitontvangen bedragen	4.930	-
	114.001	91.888

NIET IN DE BALANS OPGENOMEN VERPLICHTINGEN

Huurverplichtingen

Dit betreft de huurkosten via Spaces Rode Olifant B.V. voor kantoorruimte te Zuid-Hollandlaan 7 in Den Haag. Deze huurverplichting is aangegaan per 1 mei 2013 voor een periode van 3 jaar. In 2016 is de huurovereenkomst met 1 jaar verlengd. In 2017 is de huurovereenkomst wederom met 1 jaar verlengd. Er is tevens een optie tot verlenging met 1 maal 1 jaar.

De verplichting over de resterende looptijd van het huurcontract kan als volgt worden gespecificeerd:

	EUR
0 – 1 jaar	24.750
1 – 5 jaar	8.250
Langer dan 5 jaar	-
Totaal	33.000

5. Toelichting op de staat van baten en lasten 2017

	2017	2016
	€	€
9. Baten		
Contributies	712.184	846.700
Overige baten	15.345	29.539
Bankrente	297	2.744
	727.826	878.983
 10. Personeelskosten		
Salariskosten directie en medewerkers	455.485	423.784
Sociale lasten en pensioenlasten	95.906	79.886
Reis- en verblijfkosten	32.676	30.300
	584.067	533.970
 Personeelsleden		
Gedurende 2017 waren bij de stichting gemiddeld 3,8 fulltime medewerkers werkzaam (2016: 3,8).		
 11. Afschrijvingen op materiële vaste activa		
Afschrijvingen materiële vaste activa	2.375	2.336
 12. Huisvestingskosten		
Huurkosten	34.118	35.648
Overige huisvestings- en kantoorkosten	18.184	25.494
	52.302	61.142
 13. Externe contacten en evenementen		
Kosten symposium	20.874	27.167

Eumedion

	2017	2016
	€	€
14. Commissies		
Audit Commissie (aandeel exploitatiekosten RJ)	29.167	20.515
Overige commissies	<u>3.880</u>	<u>3.200</u>
	<u>33.047</u>	<u>23.715</u>
15. Corporate Governance Research		
Global Proxy Watch – Davis Global Advisors	2.721	1.954
Onderzoekskosten	<u>30.780</u>	<u>27.000</u>
	<u>33.501</u>	<u>28.954</u>
16. Website onderhoud		
Website onderhoud	<u>1.586</u>	<u>1.525</u>
17. Algemene kosten		
Abonnementen en contributies	6.787	6.193
Accountants- en administratiekosten	20.283	22.633
Vertaalkosten	1.119	3.891
Overige algemene kosten	<u>19.770</u>	<u>27.245</u>
	<u>47.959</u>	<u>59.962</u>

Bezoldiging bestuurders

Aan bezoldigingen met inbegrip van pensioenlasten als bedoeld in artikel 2:383 lid 1 BW, is in het boekjaar ten laste van de stichting gekomen voor bestuurders en voormalige bestuurders een bedrag van EUR 0 (2016: EUR 0).

Eumedion

6. Begroting 2017 versus werkelijke cijfers 2017

	Werkelijkheid	2017	Begroting	2017
	€	€	€	€
Contributies	712.184		696.900	
Bankrente	297		2.000	
Overige baten	15.345		5.000	
Totale baten		727.826		703.900
Personeelskosten (incl. sociale lasten)	551.391		572.000	
Huisvestingskosten	52.302		50.000	
Reizen en conferenties	32.676		30.000	
Diners, recepties, e.d.	-		2.000	
Externe contacten en evenementen	20.874		17.500	
Commissies	33.047		37.500	
Corporate governance research	33.501		40.000	
Website onderhoud	1.586		5.000	
Overige kosten	47.959		55.000	
Afschrijvingen	2.375		2.500	
Totale uitgaven		775.711		811.500
Saldo baten en lasten		-47.885		-107.600

Voor een analyse van de werkelijke cijfers ten opzichte van de begroting 2017, wordt verwezen naar hoofdstuk 8 van het Verslag van het Bestuur.

Gebeurtenissen na balansdatum

Er is geen sprake van gebeurtenissen na balansdatum die toelichting vereisen.

III. OVERIGE GEGEVENS

Vaststelling jaarrekening

Het bestuur heeft in de vergadering van 20 juni 2018 de jaarrekening 2017 vastgesteld.

Het bestuur stelt voor het resultaat 2017 ad € -47.885 ten laste te laten gaan van het stichtingsvermogen.

Den Haag, 20 juni 2018

Algemeen bestuur

Marcel Andringa

Amra Balić

Lars Dijkstra

Mariëtte Doornekamp

Wouter van Eechoud

Syliva van de Kamp

Marcel Jeucken

Garnt Louw (voorzitter)

1. CONTROLEVERKLARING VAN DE ONAFHANKELIJKE ACCOUNTANT

Aan: het Algemeen Bestuur en de Vergadering van Deelnemers van Stichting Eumedion

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen jaarrekening 2017

Ons oordeel

Naar ons oordeel geeft de in dit jaarverslag opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en samenstelling van het vermogen van Stichting Eumedion per 31 december 2017 en van het saldo van baten en lasten over 2017, in overeenstemming met Richtlijn 640 'Organisaties zonder winststreven' van de Nederlandse Raad voor de Jaarverslaggeving.

Wat we gecontroleerd hebben

Wij hebben de jaarrekening 2017 van Stichting Eumedion (de Stichting) te Amsterdam gecontroleerd. De jaarrekening bestaat uit:

- de balans per 31 december 2017;
- de staat van baten en lasten over 2017; en
- de toelichting met een overzicht van de belangrijke grondslagen voor financiële verslaggeving en overige toelichtingen.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Wij zijn onafhankelijk van Stichting Eumedion zoals vereist in de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Controleaanpak

Samenvatting

MATERIALITEIT

- Materialiteit van EUR 10.000
- Circa 1,3% van totale lasten 2017

KERNPUNTEN

- Verantwoording contributiebaten

GOEDKEUREND OORDEEL

Materialiteit

Op basis van onze professionele oordeelsvorming hebben wij de materialiteit voor de jaarrekening als geheel bepaald op EUR 10.000 (2016: EUR 10.000). Voor de bepaling van de materialiteit wordt uitgegaan van de totale lasten (circa 1,3%). Wij beschouwen de totale lasten als de meest geschikte benchmark, omdat deze het best het activiteitsniveau van de Stichting reflecteren. Wij houden ook rekening met afwijkingen en/of mogelijke afwijkingen die naar onze mening voor de gebruikers van de jaarrekening om kwalitatieve redenen materieel zijn.

Wij hebben met het Bestuur afgesproken dat wij tijdens onze controle geconstateerde afwijkingen boven de EUR 500 rapporteren aan hem alsmede kleinere afwijkingen die naar onze mening om kwalitatieve redenen relevant zijn.

Het kernpunt van onze controle

In het kernpunt van onze controle beschrijven wij zaken die naar ons professionele oordeel het meest belangrijk waren tijdens onze controle van de jaarrekening. Het kernpunt van onze controle hebben wij met het Algemeen Bestuur gecommuniceerd, maar vormt geen volledige weergave van alles wat is besproken.

Wij hebben onze controlewerkzaamheden met betrekking tot dit kernpunt bepaald in het kader van de jaarrekeningcontrole als geheel. Onze bevindingen ten aanzien van het kernpunt moet in dat kader worden gezien en niet als afzonderlijke oordelen over het kernpunt.

Algemene observatie

In het kader van het bepalen van de controleaanpak hebben wij de aard en omvang van de activiteiten van de Stichting gewogen. Om de controle zo efficiënt mogelijk in te richten hebben wij voor een volledig gegevensgerichte controleaanpak gekozen. Om deze reden steunen wij niet op de door de Stichting geïmplementeerde interne beheersingsmaatregelen.

Verantwoording contributiebaten

Omschrijving

De totale baten van de Stichting bestaan vrijwel geheel uit contributiebaten.

Dientengevolge hebben wij de volledige verantwoording van contributiebaten aangemerkt als een kernpunt in de controle.

Onze aanpak

Wij hebben de verantwoorde contributiebaten gecontroleerd door het toetsen van de betrouwbaarheid van de intern opgemaakte lijst van contributiebaten door middel van het analyseren van deelnemersmutaties in het te controleren boekjaar en het testen van een deelwaarneming van de verantwoorde baten uit hoofde van contributies met de deelnemersadministratie, deelnemersformulieren en openbare informatie over het belegde vermogen van deelnemers. Tevens hebben wij op basis van mutaties in de verantwoorde baten in het nieuwe boekjaar vastgesteld dat er geen baten verantwoord in het te controleren boekjaar, gecrediteerd zijn in het nieuwe boekjaar.

Onze observatie

Wij hebben geen afwijkingen in de verantwoorde contributies 2017 geconstateerd.

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen andere informatie

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvat het jaarverslag andere informatie, die bestaat uit:

- het verslag van het Bestuur;
- de overige gegevens;

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat;

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat.

Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten van de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Het Bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder het bestuursverslag en de overige gegevens.

Beschrijving van verantwoordelijkheden met betrekking tot de jaarrekening

Verantwoordelijkheden van het Bestuur en het Algemeen Bestuur voor de jaarrekening

Het Bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken en het getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met Richtlijn 640 'Organisaties zonder winststreven' van de Nederlandse Raad voor de Jaarverslaggeving. In dit kader is het Bestuur verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die het Bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het Bestuur afwegen of de onderneming in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van genoemd verslaggevingsstelsels moet het Bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het Bestuur het voornemen heeft om de Stichting Eumedion te liquideren of de bedrijfsactiviteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is. Het Bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de onderneming haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

Het Algemeen Bestuur is verantwoordelijk voor het uitoefenen van toezicht op het proces van financiële verslaggeving van Stichting Eumedion.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze controle bestond onder andere uit:

- het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing.
- het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de entiteit.
- het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het Bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan.
- het vaststellen dat de door het Bestuur gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is. Tevens het op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gereede twijfel zou kunnen bestaan of de onderneming haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of

Eumedion

omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat een onderneming haar continuïteit niet langer kan handhaven;

- het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen.
- het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

Wij communiceren met het Algemene Bestuur onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

Wij bepalen de kernpunten van onze controle van de jaarrekening op basis van alle zaken die wij met het Algemeen Bestuur hebben besproken. Wij beschrijven deze kernpunten in onze controleverklaring, tenzij dit is verboden door wet- of regelgeving of in buitengewoon zeldzame omstandigheden wanneer het niet vermelden in het belang van het maatschappelijk verkeer is.

Benoeming

Wij zijn door het Algemeen Bestuur op 12 december 2013 benoemd als accountant van Stichting Eumedion voor de controle van boekjaar 2013 en zijn sindsdien de externe accountant.

Utrecht, 20 juni 2018
KPMG Accountants N.V.

S. van Oostenbrugge RA

2. SAMENSTELLING BESTUUR

Per 31 december 2017 fungeerden de volgende personen als bestuurder van Eumedion:

Garmt Louw (1952, m), Voorzitter

Hoofdfunctie: Zelfstandig adviseur

Relevante nevenfuncties: Bestuursvoorzitter Stichting Shell Pensioenfonds, bestuursvoorzitter Shell Nederland Pensioenfonds Stichting en lid van de raad van toezicht van Stichting Pensioenfonds Achmea.

Marcel Jeucken (1970, m), Vicevoorzitter

Hoofdfunctie: Directeur Sustainability in Finance

Relevante nevenfuncties: Adviseur verantwoord beleggen PGGM, lid Sustainable Pension Investments Lab, lid van de ICGN Nomination Committee en bestuurslid/penningmeester Institutional Investors Group on Climate Change

Mariëtte Doornekamp, (1957, v), Secretaris

Hoofdfunctie: Bestuurslid ABP

Relevante nevenfuncties: directeur BMB BV, bestuurder (penningmeester) van de Stichting Aandelen Remeha (aandeelhouder BDR Thermea) in Apeldoorn, bestuurder van de Stichting HaskoningDHV, voorzitter Raad van Toezicht en lid van de remuneratiecommissie Stichting CARE Nederland, lid van de CARE International Council en bestuurder (penningmeester) van Amsterdam Sinfonietta

Marcel Andringa (1970, m), Penningmeester

Hoofdfunctie: Uitvoerend bestuurslid balans- en vermogensbeheer Pensioenfonds Metalektro (PME)

Relevante nevenfuncties: Lid Investment Advisory Committee van de Stichting Algemeen Pensioenfonds Unilever Nederland en lid AEX Indices Steering Committee

Amra Balić (1969, v)

Hoofdfunctie: Hoofd corporate governance en maatschappelijk verantwoordelijk beleggen voor de regio Europa, Midden-Oosten en Afrika (EMEA) bij BlackRock

Relevante nevenfuncties: lid Europese Expert group on technical aspects of corporate governance processes, lid Corporate Governance and Engagement Committee van de Britse Investment Association en lid Stewardship Advisory Group van de Britse Pensions and Lifetime Savings Association

Wouter van Eechoud (1966, m)

Hoofdfunctie: directeur en uitvoerend bestuurder Stichting Pensioenfonds IBM Nederland

Relevante nevenfuncties: -

Sylvia van de Kamp (1963, v)

Hoofdfunctie: Hoofd Investment Services NN Investment Partners

Relevante nevenfuncties: Extern lid beleggingsadviescommissie van de Stichting

Spoorwegpensioenfonds en van de Stichting Pensioenfonds Openbaar Vervoer

Rogier Krens (1970, m)³³

Hoofdfunctie: Directeur vermogensbeheer Achmea Investment Management

Relevante nevenfuncties: lid Commissie Vermogensbeheer van de Pensioenfederatie

Plaatsvervangende bestuursleden

Per 31 december 2017 fungeerden de volgende personen als plaatsvervangende bestuurder:

1. Barbara Bleijenbergh (PME)
2. Mirte Bronsdijk (APG Asset Management)
3. Annette van der Krogt (Achmea Investment Management)

³³ Rogier Krens nam op 4 april 2018 afscheid van het Algemeen bestuur. Hij werd opgevolgd door Lars Dijkstra, Chief Investment Officer van Kempen Capital Management.

3. SAMENSTELLING BUREAU EUMEDION

De huidige samenstelling van het Eumedion-bureau is:

Rients Abma (1971, m), Directeur

Relevante nevenfuncties: lid Europese Expert group on technical aspects of corporate governance processes, lid van het bestuur van de Stichting voor de Jaarverslaggeving en van zijn benoemingscommissie, lid van de Commissie Financiële Verslaggeving & Accountancy van de AFM, lid van het Adviserend Panel van vertegenwoordigende organisaties van de AFM, lid van de Commissie Governance, Risk en Compliance van de NBA, lid van de Raad van Advies van het Instituut van Internal Auditors Nederland, lid van het Curatorium van het Onderzoekscentrum Onderneming & Recht van de Radboud Universiteit Nijmegen, lid van de redactie van 'Goed Bestuur & Toezicht', medewerker Kluwer Groene Serie Toezicht Financiële Markten, lid van de editorial board van www.shiftto.org, lid van de ICGN Shareholder Rights Committee, lid van het Global Network of Investor Associations en lid van het Global Stewardship Codes Network.

e-mail: rients.abma@eumedion.nl

tel. 070-2040303

Martijn Bos (1971, m), Beleidsmedewerker Verslaggeving en Audit

Relevante nevenfuncties: lid van de Raad voor de Jaarverslaggeving, lid van de IASB Capital Market Advisory Committee, lid van het EFRAG User Panel en lid van de Beleggingsadviescommissie van het bestuur van Vogelbescherming Nederland.

e-mail: martijn.bos@eumedion.nl

tel. +31 (0)70-2040 304

Diana van Kleef (1983, v), Legal Counsel en beleidsmedewerker corporate governance

Relevante nevenfuncties: lid van de RJ-werkgroep Jaarverslag/Corporate governance.

e-mail: diana.vankleef@eumedion.nl

tel. +31 (0)70-2040 302

Toi van Rijn (1973, v), Office Manager

Relevante nevenfuncties: -

e-mail: toi.vanrijn@eumedion.nl

tel. +31 (0)70-2040 301

Daan Spaargaren (1981, m), Beleidsmedewerker duurzaamheid

Relevante nevenfuncties: -

e-mail: daan.spaargaren@eumedion.nl

tel. +31 (0)70-2040 305

4. SAMENSTELLING COMMISSIES EN WERKGROEPEN

Uitimo 2017 kenden de commissies en de werkgroepen van Eumedion de volgende leden:

Beleggingscommissie

1. *Carola van Lamoen (Robeco), voorzitter*
2. Rob Beale (Capital Group International)
3. Nathalie Beinisch (Aegon Asset Management)
4. Roland Bosch (Hermes Investment Management)
5. Mirte Bronsdijk (APG Asset Management)
6. Michiel van Esch (Robeco)
7. Nadja Franssen (SPF Beheer)
8. Hellen Goorse (MN)
9. Marian Hogeslag (DoubleDividend)
10. Helen Hopkins (USS)
11. Rombout Houben (Teslin Capital Management)
12. Jennifer Law (BlackRock)
13. Kalina Lazarova (BMO Global Asset Management)
14. Iris Lether (Triodos Investment Management)
15. Karlijn van Lierop (MN)
16. Faryda Lindeman (NN Investment Partners)
17. Narina Mnatsakanian (Kempen Capital Management)
18. Frithjof van Rems (NLFI)
19. Rogier Snijdewind (PGGM)
20. Hanneke Veringa (AXA Investment Management)
21. Holger Weeda (BNP Paribas Asset Management)
22. Djimmer Yetsenga (Achmea Investment Management)
23. Corné van Zeijl (Actiam)

Juridische Commissie

1. *Marice Thewessen (NN Investment Partners), voorzitter*
2. Peter Bos (Teslin Capital Management)
3. Ger Fehrenbach (PGGM)
4. Vanessa Godron (MN)
5. Bram Groenewoud (Shell Pensioenfonds)

6. Welmoed Jansen (Aegon Asset Management)
7. Sandor Hermens (Achmea Investment Management)
8. Zöhre Tali (APG Asset Management)
9. Wouter Kuijpers (Robeco)

Onderzoekscommissie

1. *Rosl Veltmeijer (Triodos Investment Management), voorzitter*
2. Vera Krückel (Robeco)
3. Johan van der Lugt (NN Investment Partners)
4. Roger Wildeboer Schut (Aegon Asset Management)

PR-Commissie

1. *Rients Abma (Eumedion), voorzitter*
2. Michel Meijs (APG Asset Management)
3. Astrid Overeem (BlackRock)
4. Thomas Steiner (Triodos Investment Management)
5. Maurice Wilbrink (PGGM)

Verslaggevings- en auditcommissie

1. *Angeli van Buren (PGGM), voorzitter*
2. Marianne Oomkes (KPN Pensioenfonds)
3. Arjan Palthe (NN Investment Partners)
4. Christian Vondenbusch (Robeco)

Werkgroep Bestuurdersbezoldiging

1. *Rients Abma (Eumedion), voorzitter*
2. Peter Bos (Teslin Capital Management)
3. Mirte Bronsdijk (APG Asset Management)
4. Michiel van Esch (Robeco)
5. Ger Fehrenbach (PGGM)
6. Faryda Lindeman (NN Investment Partners)
7. Anna-Sterre Nette (MN)
8. Djimmer Yetsenga (Achmea Investment Management)

Werkgroep Eumedion Best Practices voor Betrokken Aandeelhouderschap

1. *Garnt Louw (Shell Pensioenfonds), voorzitter*
2. Natalie Beinisch (Aegon Asset Management)
3. Peter Bos (Teslin Capital Management)
4. Erik Breen (Triodos Investment Management)
5. Mirte Bronsdijk (APG Asset Management)
6. Michiel van Esch (Robeco)
7. Ger Fehrenbach (PGGM)
8. Marian Hogeslag (DoubleDividend Management)
9. Geert-Jan Hoppers (MN)
10. Frank Huitema (Telegraaf Pensioenfonds)
11. Paul Lee (Aberdeen Standard Investments)
12. Daniëlle Melis (Algemeen Pensioenfonds Stap)
13. Narina Mnatsakanian (Kempen Capital Management)
14. Djimmer Yetsenga (Achmea Investment Management)

De directeur en medewerkers van Eumedion zijn q.q. lid van alle commissies en werkgroepen.

5. LIJST VAN DEELNEMERS

Eumedion heeft per ultimo 2017 de volgende deelnemers:

1. Aberdeen Standard Investments
2. Stichting Pensioenfonds van de ABN AMRO Bank N.V.
3. Stichting Pensioenfonds ABP
4. Achmea Investment Management
5. Actiam
6. Aegon Asset Management
7. Ahold Pensioenfonds
8. APG Groep N.V.
9. AXA Investment Managers
10. Bedrijfspensioenfonds voor het Bakkersbedrijf
11. Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor het beroepsvervoer over de weg
12. BlackRock
13. BMO Global Asset Management
14. BNP Paribas Investment Partners
15. BPF Bouw
16. Capital Group International
17. Cohen & Steers
18. Stichting Pensioenfonds Casinospelen
19. DELA
20. Delta Lloyd Asset Management
21. DoubleDividend Management B.V.
22. Stichting Pensioenfonds Gasunie
23. De Goudse
24. Stichting Pensioenfonds voor de Grafische Bedrijven
25. Hermes Investment Management Ltd.
26. Stichting Pensioenfonds Hoogovens
27. Pensioenfonds Horeca & Catering
28. Stichting Pensioenfonds IBM Nederland
29. Stichting Pensioenfonds ING
30. Kempen Capital Management
31. Stichting Pensioenfonds KPN

32. PME
33. Pensioenfonds Medewerkers Apotheken
34. Pensioenfonds Metaal en Techniek (PMT)
35. Menzis
36. MN
37. NN Investment Partners
38. Stichting Pensioenfonds Openbaar Vervoer
39. PGGM Vermogensbeheer
40. Robeco Groep N.V.
41. BPF Schilders
42. Stichting Shell Pensioenfonds
43. Stichting Spoorweg Pensioenfonds
44. Algemeen Pensioenfonds Stap
45. Stichting Telegraafpensioenfonds 1959
46. Teslin Capital Management
47. Stichting Pensioenfonds TNO
48. Triodos Investment Management BV
49. Stichting Pensioenfonds Unilever Nederland 'Progress'
50. Universities Superannuation Scheme (USS)
51. Pensioenfonds voor Werk en (re)Integratie
52. Stichting Pensioenfonds voor de Woningcorporaties
53. Pensioenfonds Zorg en Welzijn
54. Stichting Bedrijfspensioenfonds Zorgverzekeraars

Geassocieerde deelnemers:

1. Pensioenfederatie
2. Netherlands Financial Investments (NLFI)

6. CONTACT

Indien u meer informatie wenst, kunt u contact opnemen met het bureau van Eumedion:

Algemeen

Kantoor: Zuid-Hollandlaan 7
2596 AL DEN HAAG

Telefoon: +31 (0)70 - 2040 300

E-mail: info@eumedion.nl

Website: www.eumedion.nl

Twitter: [@Eumedion](https://twitter.com/Eumedion)

Rients Abma, Directeur

Telefoon: +31 (0)70 – 2040 303

E-mail: rients.abma@eumedion.nl

Martijn Bos, Beleidsmedewerker Verslaggeving en Audit

Telefoon: +31 (0)70 – 2040 304

E-mail: martijn.bos@eumedion.nl

Diana van Kleef, Legal Counsel en Beleidsmedewerker Corporate Governance

Telefoon: +31 (0)70 – 2040 302

E-mail: diana.vankleef@eumedion.nl

Toi van Rijn, Office Manager

Telefoon: +31 (0)70 – 2040 301

E-mail: toi.vanrijn@eumedion.nl

Daan Spaargaren, Beleidsmedewerker Duurzaamheid

Telefoon: +31 (0)70 – 2040 305

E-mail: daan.spaargaren@eumedion.nl